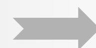
visky andrás

Al cui e Ardealul?

Redactori: Anca Şerban aserban@liternet.ro
Răzvan Penescu rpenescu@liternet.ro

Editor format **.pdf** Acrobat Reader şi coperta: Anca Şerban aserban@liternet.ro

Ilustraţii: Nicolae Grigorescu

ISBN: 973-8475-50-3

Editura LiterNet
http://editura.liternet.ro
office@liternet.ro

CUPRINS:

CUVÂNT ÎNAINTE

La baza acestui fragmentarium stau scrierile apărute în volumul *Fals tratat de conviețuire* (Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002), carte scrisă împreună cu Daniel Vighi şi Alexandru Vlad. Tratatul nostru de atunci nu putea să ia ființă fără asistența mediatoare a prietenului nostru sociolog Marius Lazăr, cel care a avut ideea întru-totul inspirată şi inspirativă de a (re)structura textele cu ajutorul unui „malaxor de imagini”, cum îl numeşte dînsul, creând din scrierile noastre un „supratext” organic. Textul „malaxorului”, suita de imagini, intervenții, dialoguri, replici şi comentarii al *Falsului tratat...* făcea inutilă separarea identificatoare a fragmentelor, în aceasta constă invitația făcută de noi la vremea aceea la un dialog despre Transilvania, în maniera discursurilor postmoderne poate.

În cartea de față, pregătită special pentru Editura Liternet, la scrierile apărute în volumul amintit am adăugat câteva texte pe aceeaşi temă publicate în regretata revistă clujeană *Provincia*, şi una, *Ospățul din celulă,* apărută în 1998, în cotidianului *Curentul*, al cărui colaborator am fost o scurtă vreme.

Se mai pune întrebarea: oare scrierile adunate în acest „fragmentarium” al nostru îşi mențin actualitatea şi în 2004? Ori, pusă într-o altă formulă: întrebarea din titlu, *Al cui e Ardealul?*, nu este oare una retorică doar?

În loc să demarăm un discurs apologetic introductiv, propunem mai degrabă Cititorului-navigator să intre în dialog cu aceste scrieri. Iată-ne împreună fața-n față cu un „fragmentarium” ce poate fi re-compus în felurite moduri, oricine poate deveni deci co-autorul cărții noastre.

Visky András
Cluj, 6 ianuarie 2004.

PROLOG. RAFFAEL

(Diavolul în grădină)

Aceasta este o poveste despre părintele Rafael, învăţătorul cu cea mai lungă barbă, care, ani în şir, a predat într-un mic orăşel fără ca măcar un singur suflet să fi ajuns să cunoască adevărul, chiar dacă părintele a studiat Sfînta Scriptură şi credinţa celor vechi cît i-a fost cu putinţă şi a depus atîta sîrg într-ale învăţatului, că ştia pe de rost toată Scrierea; pe deasupra ducea un trai fără cusur, într-o asemenea măsură, încît îl ştiau peste tot de sfînt ce era, numai în oraşul lui nimeni nu se sinchisea, nici de viaţa, nici de învăţămintele dascălului.

Părintele Rafael era tot mai nedumerit, nu ştia ce ar putea face ca vorbele lui Dumnezeu să ajungă la inimi schimbînd traiul înstărit, dar plin de necontenite duşmănii, al oamenilor.

Dar, într-o bună zi, Rafael, cel cu barba cea mai lungă, a dat de veste că, de sărbătoarea Arătării la Faţă, nu îi va aştepta pe cei dornici să-l asculte în locaşul sfînt, ci în grădină, pentru că în acea zi se va arăta Diavolul şi, oricine va voi, va putea să-l vadă cu ochii lui.

S-a dus îndată vestea în tot oraşul că Diavolul se va arăta în grădina părintelui Rafael, iar oamenii au venit atît de mulţi, cîţi nu mai fuseseră niciodată la slujbă, nici de sărbătorile cele mari. Cînd a văzut părintele cîţi se îmbulzesc în grădina sa şi că tot oraşul, cu mic cu mare, îl priveşte cu nerăbdare şi înfrigurare, părintele a început să citească Cele Zece Porunci, dar abia a ajuns la *„Să nu ai alţi dumnezei afară de Mine!*”, că cei de faţă, fără nici o excepţie, parcă nu glasul lui Rafael îl auzeau, ci pe acela al Celui Atotputernic care le propovăduia din nou spusele testamentului, ca să-i unească din nou întru acelaşi neam. Atunci sufletele tuturor s-au umplut de căinţă şi de dragoste pentru părintele Rafael şi din clipa aceea l-au ascultat cu sufletele însetate şi l-au urmat în toate.

Iar dacă cineva îi întreba de l-au văzut în ziua aceea pe Diavol, aşa cum le promisese omul cel sfînt, răspundeau că toţi cei ce fuseseră acolo au putut vedea cum le iese Diavolul din suflete şi părăseşte grădina în grabă.

Iar dacă cineva insista şi îi întreba de unde ştiu că văzuseră bine şi nu fusese cumva doar o închipuire copilărească, îi răspundeau că ei sînt siguri, deoarece nimeni nu i-a văzut pe alţii lepădîndu-se de Satana, ci fiecare s-a văzut pe sine lepădîndu-se el însuşi de ea.

(Despre tălmăcirea scripturii)

Despre părintele Rafael, dascălul cu barba cea mai lungă, umbla vorba că se pregăteşte toată săptămîna pentru tălmăcirea scripturii, că încearcă să-i desluşească fiecărui cuvînt noima şi, dacă i se iveşte prilejul, nu se codeşte să le ceară şi altora părerea despre înțelesul pasajului cu pricina, dar cînd vine vremea tălmăcirii, atunci el citeşte versetul şi niciodată nu adaugă nici o vorbă la cuvintele cele sfinte, se roagă, binecuvîntează şi coboară din amvon. Şi totuşi el are cei mai mulți enoriaşi, peregrinii vin din de departe ca să-i asculte citirea, care nu are pereche pentru că e de parcă atunci ar fi rostite prima oară în lume cuvintele spuselor dumnezeieşti şi, aşa cum le rosteşte el, pînă şi părțile lor cele mai ascunse devin dintr-odată clare.

Odată l-au întrebat de ce nu rosteşte nici o tălmăcire la spusele Sfintei Scripturi, doar toată săptămîna nu face decît să încerce a le desluşi înțelesurile. Atunci părintele le povesti că, pe cînd era încă tînăr şi vestit printre cei ştiutori de carte, l-a vizitat Francisc, cel care trăi o viață de sfînt, care s-a aşezat la masa lui ca să-i asculte explicațiile despre Scriptură şi învățătură. Cînd a terminat, Francisc a adăugat doar atît la tălmăcirile lui Rafael:

- Domnul Lumii ne-a pus în mîini Scriptura şi ne-a sădit în suflete setea de învățătură. Noi învățăm ca să repetăm în auzul celor mulți cuvintele Scripturii aşa cum le-am auzit de la bătrînii noştri şi nu ca să ascundem Cuvîntul în dosul mulțimii tălmăcirilor noastre.

De atunci Rafael a început să învețe cu şi mai mult sîrg, dar nu a mai tălmăcit Scriptura, ci doar a citit-o în fața enoriaşilor, transmițîndu-le astfel cele mai tainice înțelesuri ale Cuvîntului pe care pînă şi cei mai puțin ştiutori le-au perceput şi le-au ferecat în suflete.

CONSIDERENTE STILISTICE

Comentarii. Dar în accepțiunea lui Edmond Jabès: *commentaire*.

Vorbirea publică ca formă a căutării tăcerii.

Să nu trecem sub tăcere ceva, ci, prin tăcere, prin linişte să facem posibilă rostirea celuilalt.

A Celuilalt, care este înlăuntrul nostru.

Tăcerea care-l îmbie pe Celălalt la rostire nu este surdă şi nici lipsită de înțeles. Nu doar bănuieşte, ci acceptă prezența celuilalt.

Un om nu există, el este o imposibilitate obiectivă. O limbă nu poate exista. *Un* popor nu există.

Începutul nu este temporar, ci o întîmplare personală (Origene).

Începutul este geneza relației: se face cunoscut (un) Celălalt.

POVESTIRI DESPRE PRONUMELE IMPERSONAL

(Transcripția unei fraze de Kertész Imre 1)
Nu maghiarii, ci omul, dacă întîmplător este maghiar: „maghiarul” ca situație în totalitarism.

(Transcripția unei fraze de Kertész Imre 2)
Nu românii, ci omul, dacă întîmplător este român: „românul” ca situație în totalitarism.

(Transcripția unei fraze de Kertész Imre 3)
Nu românii şi maghiarii, nu etnicitatea croită pe măsura individului sau a comunității, şi nu omul (oamenii) în general, hoinărind prin spațiul-timp sau prin istorie în grupuri mai mari sau mai mici, ci ființa investită cu inteligență, dacă întîmplător este om: „omul” ca situație în totalitarism. Şi Domnul – care nu e al ortodocşilor, nici al catolicilor, nici al evanghelicilor, nici al reformaților etc.; nici al maghiarilor sau al românilor etc. –, ci „Dumnezeu” ca situație în totalitarism.

(„Deo”)
Ştiu, obişnuiesc să spun eu, sau cel puțin cred că ştiu ce înseamnă să fii român. Nu cel care este „caracteristica națională”, „ființa națională”, românul stereotip: asemenea român nu există, nimeni nu s-a întîlnit cu el, chiar dacă şi-a petrecut toată viața ciorovăindu-se cu el.

Am trăit aproape cinci ani în Lăteşti-ul din Bărăgan. Satul a fost construit după al doilea război mondial de către deportații germani, în formă de seceră şi de ciocan. De asta am aflat doar mult mai tîrziu, ca proaspăt clujean, de la Adrian Marino, care a auzit-o de la un pilot ce lucra pe un avion biplan utilitar.

Un domiciliu obligatoriu ideal.

După cel de-al doilea război mondial au fost duşi acolo şvabii, li s-au arătat parcelele marcate cu țăruşi pe cîmpul arid, locurile unde trebuiau să-şi clădească casele. Nu tu copaci, nu tu o piatră, numai pămînt cît vezi cu ochii şi, în depărtare, la mlaştinile Borcei, tufe de nuiele. Aşa s-a ridicat satul: nişte case cît cotețul, cu ferestre de-o palmă, drept paturi erau bune şi paiele împrăştiate pe jos. După nemți au fost aduşi în sat deținuții politici; pînă să devină locuitori ai Lăteştiului, cei mai mulți dintre ei s-au perindat prin puşcăriile României, unii au fost aduşi acolo după zece ani de închisoare. Erau funcționari ai vechiului regim, foşti miniştri, preoți, călugări, rezistenți, dacă îmi amintesc bine, o vreme, chiar şi văduva mareşalului Antonescu a împărtăşit aceeaşi soartă cu noi. Mai tîrziu au ajuns în lagăr

studenții de la ’56, apoi, în 1959, noi. Şi Paul Goma, Nicolae Balotă, Adrian Marino, nenea Bimbó (Romulus Pop), nenea Pali Făgăşan, Aurel.

Sosirea noastră trebuie să fi fost un eveniment deosebit: o mamă pipernicită, fragilă, aproape o fetiță, cu cei şapte copii ai ei frînți de osteneală, căutînd o cocioabă liberă prin sat în compania strictă a poliției. „Preoteasa cu cei şapte copii”: acestea au fost primele cuvinte româneşti pe care le-am învățat şi care s-au infiltrat astfel printre elementele timpurii ale identității mele. Nu aveam nimic, de fapt nici unde eram nu ştiam; mama, fată de la Budapesta, nu vorbea încă româneşte. Văd cum se urneşte lagărul în jurul nostru, Aurel se angajează să-i învețe carte pe frații mei de vîrstă şcolară, nenea Nicu (Balotă) ne ajută să descoperim împrejurimile şi să ne deprindem cu posibilitățile de a ne procura cele de trebuință zilnică; uneori ne duce în excursie pe insula dintre Borcea şi Dunăre. Pe Péter, care între timp a făcut poliomelită, îl cară de fiecare dată în spinare. Cît sîntem în excursie măcar nu chiuim în jurul mamei cu burțile chiorăind de foame. Pe lîngă carte, Aurel îi inițiază pe cei mai mari în tainele pescuitului. Nenea Pali Făgăşan, timişoreanul, îl învață pe István să cînte la vioară. Duminica mergem la biserică, la Pătraşcu. În sat nu se ține slujbă în ungureşte, dar pentru mama e firesc că duminica locul nostru este în lăcaşul Domnului. Familia se îndreaptă către cocioaba numită capelă. Niciodată nu am avut parte de o slujbă mai adevărată ca acelea: de parcă ne-am fi dus săptămînă de săptămînă la ieslea din Betlehem. Ba chiar şi în timpul săptămînii. Un fel de sărăcie cerească, de neînchipuit, smerenie, linişte, cu lumînări subțiri, nici pomeneală de grabă.

Ni se spune *deoşii*, după prescurtarea de la *domiciliul obligatoriu*, numai că Deo e denumirea latină a lui Dumnezeu. Asta era numele pe care îl purtam toți cei care eram acolo.

În sat apar nişte necunoscuți, în vizită, de la Bucureşti. Familia Rascol. Auziseră despre noi de la Europa Liberă, despre preoteasa cu şapte copii, nu ştiu cum ne cheamă, dar ne caută pe noi. Scornesc ca în răstimpul dintre două controale ale poliției să le „fure” din sat pe surorile noastre, să le aducă înapoi, apoi să le ducă din nou la Bucureşti ca să o ajute pe mama. Ce limbă or fi vorbit ca sensurile încrederii să se nască între nişte necunoscuți? Bineînțeles româneşte, am fi tentați să spunem, altfel cum, dar ştim prea bine că atîta nu este destul, chiar dacă „surplusul” se opune articulării lingvistice.

Cînd ni se dă drumul, nu avem unde să mergem. Tata e încă în puşcărie, tot ce am avut ne fusese confiscat, nu avem nimic. La Bucureşti, în Gara de Nord ne întîmpină o adevărată delegație în frunte cu familia Rascol, ne coboară din tren şi trăim acolo, la Bucureşti pînă ce reuşim să luăm legătura cu rudele noastre ca să găsim o soluție.

Ştiu, de fapt bănuiesc că ştiu, cum e românul.

Am povestiri.

(Sînge pe pietre)

Ne jucam în fața casei, ca de obicei, pe la prînz, înainte de masă. Poate că tocmai ne întorsesem de la biserică, aşteptam ca mama să ne cheme la masă.

Casă, biserică, prînz, acasă, aşteptare – să ne oprim o clipă.

Cînd scriu *casă* mă gîndesc la cocioaba aceea din chirpici şi nuiele în care am locuit aproape cinci ani. Mama, cei şapte (copii) şi tanti Márika. În total nouă. Opt dintre aceştia, cu cîte o condamnare pe numele fiecăruia, iar tanti Márika, cea de a noua, de bună voie. Pe tanti Márika, părinții mei au primit-o în casa lor încă pe vremea cînd puteau să-şi hotărască liberi soarta, au primit-o pentru că era o orfană şi flămîndă din secuime, lipită pămîntului. S-a cățărat în camionul gata de plecare şi a cerut să fie deportată şi ea. Reprezentantul autorității a considerat-o – evident din autoapărare – nebună, nebuna familiei. Să vină, i-a spus, dar ea, tanti Márika e liberă, să-şi bage aste bine în minte. Dar din clipa asta, ea trebuie să i se supună necondiționat, la fel ca şi toți ceilalți, i-a spus el, singura deosebire fiind că ea, adică Márika, e liberă. Iar în satul-lagăr nu există decît două feluri de oameni: prizonieri şi paznici.

Hai, şterge-o, liber! – a încheiat milițianul uşurat.

Cînd scriu *biserică*, atunci mă gîndesc la casa lui Pătraşcu – *casă*, vezi mai sus. Pătraşcu era un preot român, avea deja vreo cincisprezece ani de puşcărie în spinare. Îşi transformase casa în biserică, acolo mergeam şi noi la slujbă. Ne duceam cu toții la casa lui Pătraşcu, veneau acolo şi călugării franciscani, cei care ne acoperiseră casa, căci, abia ce ne instalaserăm în ea, vîntul i-a smuls acoperişul ca pe o pălărie. Apoi a început să plouă zdravăn; la început, mama a sperat că va găsi o soluție, pe cei mici i-a înghesuit sub masă, pe cei mai mari i-a acoperit cu o pătură, dar, pînă la urmă, cum ploaia nu se îndura să stea, s-a predat. Îmi era frică, îmi amintesc bine, dar mama a început să cînte, să cînte şi să ne povestească, iar noi ne-am liniştit. Turna ca din găleată, iar noi cîntam. Apoi au venit franciscanii, nici nu a apucat să iasă soarele că aduseseră trestie din deltă şi noi aveam din nou un acoperiş deasupra capului.

Dacă scriu *prînz* şi *acasă*, trebuie să adaug de îndată *aşteptare*. După o vreme, mama într-adevăr ne-a chemat să intrăm, ne-am aşezat în jurul mesei, am început să cîntăm şi să ne rugăm, iar dacă după amin continuam cîntecul, asta însemna că atunci tocmai nu aveam nimic de mîncat. Un cîntec înainte şi unul după rugăciune – asta era toată ceremonia. Proporțional cu înmulțirea cîntecelor se scurta prînzul. Atunci mama ne povestea şi despre tata – acest şiretlic îi reuşea întotdeauna, cei mai mici nici nu-şi aminteau de fapt nimic despre el, iar eu, care nu aveam nici o amintire personală cu el, chiar şi de pe tabloul de absolvire abia dacă reuşeam să-i deslușesc fotografia, mereu îl

confundam cu altul, de aceea cei mai mari m-au condamnat la ore suplimentare considerînd greşeala mea gravă, de-a dreptul inadmisibilă. Aşteptarea devenise starea fundamentală a vieţii noastre de zi cu zi. Masa, casa, chiar şi locul pentru noi necunoscut unde era închis tata, toate au devenit identice cu aşteptarea.

Ne mulţumeam cu cîntece în loc de prînz? – am întrebat-o neîncrezători pe mama după mai mulţi ani.

Cu cîntece şi cu poveşti – ne-a răspuns ea triumfal, ca una care a reuşit să le vină de hac celor şapte burţi hămesite.

Omul nu trăieşte numai cu pîine. Ba, uneori, *numai* cu pîine nu trăieşte ani în şir, ci cu fierturi din tot felul de plante neştiute, cînd frăgezimea lucernei e o delicatesă, iar arpacaşul o mîncare de-a dreptul regească.

Aşa şi este!

Ne jucam în faţa *casei*, ca de obicei, după *biserică*, duminica pe la prînz, *aşteptînd* vorba chemării.

Deodată vîntul aduce nişe behăituri de oi şi-l vedem imediat pe ciobanul din faţa turmei.

Se îndreaptă către noi.

Ne salută – *Hristos a înviat!* – ne întreabă cine sîntem.

Eu îmi amintesc de un cioban uriaş, înalt, purta o blană, îl priveam impresionaţi. Turma de oi unduia împrejurul casei, iar cocioaba, cu pereţii văruiţi părea că pluteşte printre nori.

I-am primit salutul cu sfială, i-am răspuns cum am putut.

La care el, cică ne caută pe noi. A auzit de noi, de unguroaica cu şapte copii, şi-a zis să ne caute.

Péter o cheamă pe mama.

Acum e Paştele, spune ciobanul, a adus cadouri copiilor, să nu ne fie teamă de el.

I-a dat mamei un caş de oaie şi cîteva ouă roşii. Pe unul îl ia înapoi, se apleacă şi ni-l arată de aproape.

Un ou roşu – spune el – vopsit.

Nu ştiu dacă Péter, care e cu un an mai mare ca mine, mai văzuse ouă roşii, eu sigur că nu.

Ştim noi de ce e roşu? – ne întreabă ciobanul.

Nu, nu – îi răspund eu lacom.

Atunci cînd Mîntuitorul, după ce a fost biciuit, a pornit, cu coroana de spini pe cap, către Golgota, sîngele lui a vopsit pietrele din calea lui. Iar copiii, care, în Duminica Floriilor, îl întîmpinaseră cu chiote de bucurie pe cel mai sărac dintre regi, în Vinerea Mare au adunat aceste pietre şi le-au dus acasă. Iar noi, de Paşti, vopsim ouă şi ne amintim de el. De sîngele Mîntuitorului care a înviat.

Cînd a terminat, a spart oul, l-a curățat de coajă, ne-a dat cîte o bucată de gălbenuş, una de albuş: mamei, lui Péter, mie. A mîncat şi ciobanul din el, alături de noi.

S-a ridicat, ne-a salutat şi a pornit în fruntea oilor.

Cojile de ouă roşii străluceau în fața casei, printre pietre.

Mama ne-a chemat la masă.

Cîntec, rugăciune, cîntec. Cîte unul. Caş şi ouă.

COMENTARII DIN HAR-COV

(Gemeni siamezi)

Ardealul, prin intermediaritatea sa, este un coşmar visat de România şi de Ungaria în acelaşi timp. Două ţări legate de aceeaşi teamă neîntrupată. Prin urmare, ambele se străduiesc în felul lor să desfiinţeze Ardealul. De fapt, nu ştiu ce să facă cu el, iar jocul istoric satanic de-a mingea pe care l-au jucat cu această regiune le osteneşte prea mult, înainte ca vreuna să fie sigură că a obţinut prada. Cîştigarea, colonizarea grabnică a Ardealului sînt atît de istovitoare, ele par un ţel care sleiesc atît de mult potenţialul ţării momentan învingătoare, încît, mai devreme sau mai tîrziu, „din străfundurile fiecărui gînd” se iţeşte ideea posibilei desfiinţări a regiunii. Soluţia „definitivă” sau „liniştitoare”. Şi cîtă dreptate este în asta: soluţia definitivă este cea mai liniştitoare.

(Ocrotitorul)

Din punctul de vedere al sarcinilor mai mărunte, problema procentelor celor fără de faţă, dar care este adusă mereu în discuţie, e importantă. 75%, *versus* 25%; 93% *versus* 7%. Dar e foarte problematică abordarea diversităţii, în sensul că datoria sfîntă a blocului majoritar faţă de Dumnezeu şi de propriii străbuni este de a asimila blocul minoritar, de a-l alunga, a-l desfiinţa, de a-i nega necontenit dreptul de a se simţi acasă etc. Principiul şi practica „liberei autoîngrădiri” este o premisă de netrecut a contractului social.

(Întrebare)

Oare sintagma „pămînt românesc/unguresc” mai are vreun sens în Ardeal? Sau: „pîine românească” *versus* „pîine ungurească”?

Să fii minoritar în propria ta ţară: iată ceva ce nu este posibil decît pe baza conflictualităţii migălos întreţinute şi îngrijite a naţiunii sau a limbii dominante, şi deci asimilatoare. De pildă, ţara mea nu este Ungaria. Sînt minoritar în propria mea ţară, dar nu consider că „soluţia” ar fi instalarea la putere a vreunei elite politice care se consideră în primul rînd şi mai presus de toate maghiară, ceea ce e, desigur, imposibil. Italia de nord şi Italia de sud sînt, de asemenea, pămînturi italiene, dar asta nu poate fi un argument în disputa referitoare la diferenţele regionale. Opinia publică românească nu va descoperi calităţile (intrinseci) ale regionalismului datorită „elementului maghiar”, ci prin dialogul inevitabil român-român care bate la uşă, la masa rotundă triunghiulară.

Ardealul, Moldova, Ţara Românească: diferenţele culturale şi de civilizaţie sînt uneori evidente.

(Aşa scriem noi)

„După acel «martie negru» [vezi conflictele sîngeroase de la Tîrgu Mureş din primăvara lui 1990] au apărut în oraş vreo zece mii de necunoscuţi. Nu se ştie de unde, dar se ştie cu ce scop…” – citesc în *Háromszék*. Aceasta este concluzia sumară la care ajunge un ziarist, rănit grav în timp ce se întorcea spre casă de către golanii din faţa unui salon de jocuri deschis non-stop. Care este afirmaţia? „Vreo zece mii de necunoscuţi”, spune, şi ştim îndată despre cine vorbeşte. Au apărut, zice. Avem oare posibilitatea să evaluăm cu instrumentele jurnalismului numărul „necunoscuţilor” cu sarcini bine stabilite, „apăruţi” începînd din acel «martie negru»? Necunoscuţii ca străini ce ameninţă bunăstarea tribului, liniştea cetăţii. Care sînt mulţi, se furişează insidios în oraş, îşi pierd vremea prin saloane de jocuri îndoielnice, şi care izbucnesc ori de cîte ori au ocazia. Sînt zece mii, aproximativ. „Faptul” este confirmat la sfîrşitul articolului şi de către oftalmologul care acordă îngrijiri rănitului. Oftalmologul: ochiul arhaic ca instanţă finală, incontestabilă.

(Biserica-ruină)

Clădirea e imposibil, imposibil, de „salvat”. Mai ales dacă e o biserică. Iar asta nu rezultă doar din învăţătura creştină – „zidiţi-vă drept casă duhovnicească, preoţie sfîntă” –, ci şi din concepţia de „casă”. După 1989 a fost „salvată” cu sacrificii materiale considerabile o biserică reformată ardeleană. Parohia are opt credincioşi bătrîni, în adăpostul renovat nu se ţin slujbe decît la sărbătorile mari. Nu a trecut nici un deceniu de la restaurarea costisitoare şi pereţii încep a se scoroji din nou, plantele şi păsările, cu consecvenţa lor stăruitoare, preschimbă clădirea în propria lor casă. Este evident că nu toate amănuntele arhitectonice le convin. Ele au alte concepţii despre funcţii şi, fiind vorba de arhitectură, despre estetică. Biserica ar putea deveni un muzeu, am putea crede, dar nici muzeu nu poate fi, „atîta vlagă nu are”.

(Ordine versus Lege)

Cioran consideră omul un „idolator instinctual” Idolatria ca domeniu „păgîn” al sufletului, capabil de un entuziasm bestial. Conducătorul este preotul investit al idolului, care e înconjurat de dragostea necondiţionată a poporului. „Te iubim, Conducătorule!” Raţionalitatea – care nu e identică cu raţionalismul – e suspendată: aceasta e sarcina principală a eternului Conducător. Tumultuoasa lipsă de program. Dacă ar avea un program, el ar apela la raţiunea lucidă, însă nu o face: el promite ordinea. Nu legalitatea, fiindcă aceasta s-a întrupat deja în fiinţa Conducătorului chemat şi atît de mult aşteptat. Cu cît este mai tare glasul societăţii, exprimîndu-şi dragostea

necondiționată față de Conducător, situația este cu atît mai deznădăjduită, de-a dreptul periculoasă. Cel mai bine e să împachetezi dinainte şi să fii gata de plecare.

(Propunerea tatălui meu)

Maghiarii trebuie să lupte pentru drepturile românilor printr-o mare solidarizare, cu sprijinul moral şi material eficient al guvernului de la Budapesta; iar românii, printr-o constrîngere inventivă a Bucureştilor şi a Clujului, cu implicarea Chişinăului, să lupte pentru drepturile maghiarilor. Să nu ştie de glumă. Întreaga zonă trebuie supusă acestui experiment cel puțin un an de zile, spune tata. Am descoperi modificări întîi pe plan lingvistic, în limbajul de zi cu zi. Am trăi cu mai mult umor. Bonhoeffer scrie în închisoarea nazistă: „Din seriozitatea cea mai gravă nu poate lipsi o scînteie de umor”.

(Sărbătoare)

Din decembrie 1989 încoace, piața din fața bisericii sau interiorul ei sînt locurile preferate ale aventurierilor politici. Mulțimea se aciuieşte şi simpla prezență a mulțimii, îmbulzeala împătimită, devine „situația” ce i se oferă Conducătorului pentru înălțarea sa spectaculoasă. Nu este dezvelire de statuie, sau ridicare de cruce, nu se pune piatră pe piatră fără ca armata neagră, aurie sau precum crinul de albă a preoților să nu-şi oficieze ceremonia cu o bunăvoință excitată. Unul din grupuri se pleacă în fața amintirii ucigaşilor, altul în cea a victimelor, în aceeaşi clipă, în acelaşi cimitir. Apoi, în alt loc, rolurile se schimbă: cei care adineauri îi proslăveau pe ucigaşi, acum dau onorul în fața amintirii victimelor, iar cei care se prosternau în fața amintirii victimelor, acum evocă urmaşilor faptele de vitejie ale ucigaşilor. Elementul comun, indiferent de loc, este ațîțarea. Politicieni încrîncenați, puşi pe fapte mari se îmbulzesc în jurul preoților. După ceremonie, aşezați la mese lungi, ciocnesc unii în sănătatea celorlalți, evocînd spiritul strămoşilor.

(Binecuvîntare)

Oare este vreo diferență esențială între faptul că armele ori ideologiile se bucură de binecuvîntarea bisericească? Binecuvîntarea ecumenică a parlamentarilor cu privire visătoare în biserica Sf. Mihail, înainte de a da buzna în parlamentul bucureştean, unde nu-i cunosc apoi nici pe Dumnezeu (dumnezeu), nici pe oameni (Oameni).

(A treia cale?)

Dietrich Bonhoeffer mă însoţeşte din copilărie, este figura care revenea des în discuţiile din jurul mesei. Tatăl meu, aşezîndu-se la masă, punea una dintre cărţile lui lîngă farfurie, iar la sfîrşitul ceremoniei dinaintea mesei, ne citea cîte un fragment: „Trebuie să ştii dealtfel – îi scrie Bonhoeffer soţiei sale din închisoarea Berlin-Tegel în 22 decembrie 1943, pregătindu-se de crăciun – că n-am regretat nici măcar o clipă nici întoarcerea acasă din 1939, nici lucrurile care au urmat. Am acţionat pe deplin conştient şi cu conştiinţa curată. Nu vreau să şterg nimic din viaţa mea de după aceea, fie că mă gîndesc la ceea ce m-a afectat personal ([…] Sigurdshof, Prusia de est, Ettal, boala mea sub îngrijirea ta, perioada berlineză), fie la ceea ce s-a întîmplat în general. Consider că împărtăşesc soarta Germaniei cu carcera mea, ceea ce am hotărît de la început în sinea mea.” După cum ştim, nu va trăi pînă la crăciunul următor, iar cînd călăii îl cheamă în zori să iasă din celulă, va spune doar: „Acest sfîrşit – pentru mine e începutul vieţii.”

Alegerea liberă a lui Bonhoeffer l-a preocupat probabil în mod dramatic şi pe tatăl meu, mai ales de la începutul anilor şaptezeci. Creştea şapte copii proscribi în sărăcie şi în umor cînd a început emigrarea intelectualilor români şi maghiari din opoziţie. Unchiul Richárd a plecat în America deja în anul care a urmat eliberării din închisoare, mai tîrziu, în timpul ameliorării derutante din România, tot mai mulţi s-au apucat de fabricarea ideologiilor de plecare arătoase, pe principiul comunităţii. Nu există om care n-ar vrea să ajute ţara, de dincolo de Ocean, *of course*.

Problema emigrării s-a sustras neobservată de sub umbrela gîndirii raţionale, a devenit o psihoză şi a luat proporţii ingestionabile. Un coleg de închisoare şi prieten al tatei, un om remarcabil, român, ne-a povestit pe veranda parohiei visul lui „evident şi clar” care îndemna la emigrare. În vis păsările zburau spre est, din ceea ce el a înţeles că locul lui e în vest. A doua zi „şi-a depus actele” în grabă, nouă ne-a comunicat doar hotărîrea lui de neschimbat. Pe parcursul disputelor, pledînd cred şi împotriva lui însuşi, tata a tot amintit de scenariul puterii: Conducătorul etern are un mare interes să scape de inamicul interior, „cu mîinile curate” dacă se poate, etc., etc. Degeaba.

Ne vizitează periodic intelectuali români bucureşteni. În urma discuţiilor tristeţea tatei pune stăpînire pe familie. Scoate Scriptura, ne citeşte un psalm de ispăşire. Scurtul „Amin” nu e urmat acum de explicaţii ca altă dată.

Bonhoeffer se întoarce, împărtăşeşte soarta Germaniei. Să fie aceasta a treia cale „între” atitudinea pe principiul personal şi cel colectiv? „Între” comportamentul care vînează gîfîind simboluri goale şi cel puternic pragmatic? Să-ţi consideri ţara un cămin de sine înţeles, şi, ce e important, fără patos, cu umor şi condoleanţe? Este loc acolo în intermediaritate? Şi oare nu e aceasta spaţiul autoamăgirii?

(Mică economie de piaţă est-europeană)

Secretarul asociaţiei cultural-creştine înfiinţate pentru ocrotirea prieteniei româno-maghiare este acelaşi cu, presupun, temutul responsabil de cadre al judeţenei de partid de odinioară, cel care, în anul de după evenimentele de la Tîrgu Mureş a publicat în ziarul local articole mobilizatoare în maniera rasistă dinaintea celui de al doilea război mondial. Un individ gata în orice situaţie să producă marfă vandabilă pe piaţă. Un artist profesionist al supravieţuirii. Şi cui i-ar trece prin cap să amestece esteticul cu eticul…?

(Aşa scriem noi)

Odorheiul Secuiesc: Gulagul românilor. Har-Cov: un posibil Kosovo românesc. În alt loc, ziaristul vedetă de la Bucureşti îi asemuieşte pe locuitorii din zona Harghita-Covasna cu minerii din Valea Jiului, locuitori care ar putea în orice clipă să pornească la asedierea Bucureştilor şi pe deasupra cu sorţi de izbîndă, fiind mai mulţi decît minerii (aproape două milioane) etc. Limbajul violent al presei menit să propovăduiască şi să bagatelizeze conflictul, să-i pregătească terenul în conştiinţa oamenilor prin repetarea lui monomană. Îl acceptăm evitîndu-l. Ca apoi, în articolul de fond tocmai actual să se afirme: noi v-am avertizat din timp. Ei bine, nu doar v-am avertizat, ci l-am şi pregătit, cu mijloacele noastre modeste.

(Trecut şi viitor)

Limbajul mitic, imaginea Străbunului. Ardealul fără prezent: trecutul încheiat; iar viitorul poate fi descris cu terminologia escatologiei. O existenţă greu de asimilat, fragmentată.

(Pre-postmodern)

Mai devreme sau mai tîrziu disputa Har-Cov se reduce la problema bisericilor ortodoxe, în sens general la cea a ortodoxiei. Unul din specialiştii români de excepţie ai modernismului ortodox român, şi scriitor afirmă că reprezentarea manifestă a valorilor creştine în politică este foarte problematică, deoarece creştinismul credincios în sine este considerat o minoritate. Cine e creştin? – nu trebuie să răspundem la această întrebare după înţelepciunea noastră şi în nici un caz nu trebuie să urmăm exemplul răspunsurilor generate de întrebările „Cine e român?”, „Cine e maghiar?”. „Definiţia mai generală a creştinismului complică explicaţiile – scrie Teodor Baconsky: «celor mîntuiţi în Isus Hristos» li se cere să fie, pe deasupra, botezaţi în numele Sfintei Treimi, mărturisitori ai simbolului în credinţa

niceo-constantinopolitană, practicanţi ai cultului divin public, exponenţi ai unei morale axate pe Decalog şi Fericiri, mădulare ale Bisericii dreptmăritoare.”

Dar problema ortodoxiei creştine nu este o „problemă tipic românească”. Nu este din mai multe privinţe. În spaţiul cultural maghiar, problematica biserică populară *versus* biserică de credinţă este o dispută latentă, adeseori doar enunţarea ei poate atrage şi chiar atrage stigmatul de „trădător de neam”. Pentru unii ierarhi influenţi este de la sine înţeles că a fi un „adevărat” reformat presupune opţiuni politice identice, cu cine altcineva decît cu episcopul. Este tabu a aminti că episcopul, preotul, nu este mandatat să se deghizeze sub masca unui partid anume, dat fiind că el reprezintă o comunitate, ce-i drept, omogenă religios, dar foarte pestriţă în privinţa opţiunilor politice. Preoţii noştri încheie căsătorii de dragoste cu ideologii îndoielnice, care sînt urmate apoi de divorţuri furtunoase. (Propunere: introducerea celibatului politic.)

(Mit şi sindrom)

Ca mitopoetică, problema Ardealului e o reprezentare a unui Ardeal inexistent în prezent. Ardealul inexistent în prezent este expresia corespunzătoare a sindromului Trianonului nedigerat. Ardealul mitic este tărîmul baladesc străbun situat în afara istoriei, Atlantida întrevăzută a cerului şi a norilor, a rîului şi a vegetaţiei, a străbunilor şi a eroilor fără biografie. Prezentarea lui începe cu sfîrşitul istoriei, cu terminusul, cînd timpul a încetat să mai existe. Ardealul mitic nu are decît prezent, iar Ardealul existent, doar trecut.

(Loc şi umor)

„Majoritarii sînt minoritarii maghiari…” Şi fraza-oglindă: „Minoritarii sînt majoritarii români…” Zona Har-Cov este deci spaţiul în care majoritatea e reprezentată de minoritatea maghiară, iar minoritatea de majoritatea română. Fraza îşi muşcă propria coadă.

(Pe pămîntul nimănui)

„Sensibilitatea maghiarilor este jignită…” „Împotriva sensibilităţii populaţiei române…” Grupuri de băştinaşi cu privirile aţintite unii asupra celorlalţi. Între cele două, o fîşie de pămînt liber, îngustă ca o lamă pe care, dacă te încumeţi, eşti privit cu suspiciune din ambele părţi: eşti agentul renegat al uneia dintre tabere, e evident. Sau, în cel mai bun caz, eşti considerat un măscărici. Şi într-adevăr, gimnastica măscăriciului de pe tărîmul nimănui este adeseori stîngace, nu are limbă, nici o coregrafie formată, dar, se pune întrebarea, faţă de ce este stîngace ea, la urma urmei?

(O perlă sau Al treilea personaj)

„Subsemnatul, elev în clasa a VII-a A declar că în ziua de 22 martie 1990, în pauza dinaintea orei de matematică, s-a apropiat de mine *un băiat cu părul negru şi la faţă tot negru* din clasa a VII-a C şi m-a întrebat dacă sînt român. Eu i-am răspunsa că da. La care el a început să mă lovească.”

(Străin angelic)

„Străinul este acea instanţă exterioară care clarifică identităţile; e purtătorul unei alterităţi care operează delimitările necesare dialogului şi mesagerul unui exotism în prezenţa căruia ordinea cetăţii poate fi conştientizată din nou.” (Baconsky) Se pune întrebarea dacă străinul aparţine „rînduielii cetăţii” sau nu este decît un intrus „necesar” temporar. Oare odată ordinea reinstaurată, respectiv după „identitatea cristalizată”, cu alte cuvinte în urma învrednicirii, străinătatea veneticului se va înteţi sau străinătatea sa va deveni mai acceptabilă aparţinînd astfel ordinii cetăţii, adică stării de „normalitate”?

(Cimitirul secuiesc)

Se vorbeşte că în cimitirul de la Odorhei există o cruce cu următoarea inscripţie: „Chiar şi aici e mai bine decît în Ciuc.” Pentru că, se spune, cei din Ciuc îi primesc mai uşor pe români. Ionesco: „Dar se spune şi contrariul.”

(Taţi şi fii)

Ministrul de Interne e revoltat pentru că în Har-Cov există sate în care copilul poliţistului român nu ştie româneşte „ceea ce, în România este inadmisibil” adaugă el. O fi un poliţist rău? Un tată rău. Şi limba mamei? Cine ce este în această poveste? Tatăl nostru, ministru de interne, ceea ce „în România este inadmisibil”.

(Prescurtare)

Har-Cov: nu-mi place această comasare făcută dintr-o tăietură. Această găselniţă disonantă atît în română cît şi în maghiară îmi aminteşte întotdeauna de vreo manevră secretă a Armatei Roşii. (O folosesc pentru că îmi produce o durere intelectuală.)

(Civism virtual)

Nesupunere civică, fără civism: nu avem la dispoziție adevărate permise de civitate, nici litera legii, nici spiritul legii, nici reprezentarea instituțională. Iar „mica” bază economică autonomă este de-a dreptul virtuală. Ca urmare, instituția nesupunerii civice s-ar putea exprima în modul cel mai adecvat, atît spiritual cît şi biologic, prin greva foamei. Dar greva foamei este, atît spiritual cît şi biologic, modul de viață cotidian al cetățeanului est-european. Deci el nu poate fi considerat un eveniment nici din punct de vedere politic, nici moral.

(Aşa scriem noi: Bucureşti şi Budapesta)

„Problema românilor din județul Harghita nu o reprezintă maghiarii, nici Budapesta, ci Bucureştiul.”

Ce afirmă temutul ziarist din capitală? El spune că problema celor ce trăiesc acolo nu este problema celor ce trăiesc acolo; că ea nu este o problemă „civică”; nu este una a populației. Dacă trecem o clipă cu vederea omiterea faptului că problema românească există doar în „relație”, chiar la nivelul oamenilor, mai mult, în cadrul relațiilor de un fel sau altul – nu este cîtuşi de puțin indiferent de ce natură – dintre oameni, definindu-se prin cel personal pe cît posibil, atunci putem observa că transpunerea problemei la nivelul puterii e calea dezumanizării. Bucureştii, puterea îndepărtată, din multe privințe – cultural, economic etc. – invizibilă, anonimă este întruparea rezolvării. Centralizarea, instinctul totalitar: nivelarea drastică, eliminarea diversităților regionale.

(Povestire)

La Zăbala, în decembrie 1989, preotul catolic, cel reformat şi cel ortodox țin cuvîntări extaziate în fața populației revoltate. „Braț la braț” spune vestirea. În acel „martie negru” de la Tîrgu Mureş şi satul Zăbala e răvăşit de scrisori anonime, de telefoane, de amenințări eroice. Nu este nici o deosebire între ştire şi zvon. Sacristia bisericii catolice fumegă. E o ştire rea, dar adevărată. Răul se împlineşte. Se zvoneşte că armata va ocupa castelul Mikes. Un sanatoriu pentru copii şi un monument istoric: simboluri peste simboluri. Petiții, proteste: castelul rămîne sanatoriu. Dar apoi vine o nouă ordonanță: clădirea intră din nou în proprietatea armatei. Pentru cîteva ceasuri. Ordonanța este revocată, copiii rămîn. Duminică, ziua Domnului: un marş în tăcere. Şi o contrademonstrație. Stare de moment, o clătinare într-o parte şi-ntr-alta. Credincioşii adunați în

biserica ortodoxă scandează în cor: Armata e cu noi! Să încercăm a ne imagina mulțimea din biserică slăvind armata. Armata e cu noi, dar unde e Dumnezeu? E o idee abstractă pe care biserica o comercializează, fără nici o reținere, pe piața politică. În 2000, la slujba de sărbătoare episcopul reformat îl citează pe primul ministru prezent, de la amvon. „Formulează potrivit…" şi urmează numele politicianului aflat la putere, indiferent cine o fi, azi e, mîine nu, anul e cel care contează. Limba nu s-a schimbat deloc din 1970, 1950, 1938 încoace.

(Totalitarismul atotputernic)

O neputință crasă, încrîncenată, înfierbîntată, dinamică etc. Eşecul total al principiului statului centralizat. Grimasa jubilează.

(Tabu)

Oare incredibila isterie din jurul noțiunii de autonomie nu poate fi recondusă la lipsa intelectualului autonom, sau chiar a cetățeanului autonom? Dar fără îndoială, în ceea ce priveşte autonomia, argumentul statului suveran şi autonom este, de asemenea, străin de practică. Pe de altă parte, putem observa că de Ardeal depind două guverne deodată, cel de la Bucureşti şi cel de la Budapesta, ceea ce nu uşurează situația.

(Piatră pe piatră)

După 1989 au răsărit ca ciupercile biserici, mănăstiri, tot felul de clădiri bisericeşti. După zece ani tencuiala începe să acopere încet cărămizile. Abia încep să funcționeze că se şi porneşte secularizarea de nestăvilit. Povestirile despre conflictele dintre reformişti şi tradiționalişti se înmulțesc. Nu rămîne piatră pe piatră.

(Parlamentul s-a suit pe pereți)

Fenomenul Har-Cov ca atare. Raportul parlamentar din 1991 începe cu caracterizarea feudalismului care a continuat colonizarea din secolul al 13-lea. Din clipa aceea totul este clar, toate frazele raportului se tălmăcesc din privința complotului neîntrerupt de şapte secole. După care vine concluzia excursului istoric arcuit peste timp: în numele principiului *ius primis occupantis* (sic!) şi al populației majoritare, Ardealul a fost şi rămîne pămînt românesc. Aşadar problema Har-Cov nu este una a prezentului, ci a trecutului, respectiv, în consecință, una a viitorului

îndepărtat. În felul acesta oamenii administraţiei comuniste şi ai poliţiei secrete, adevăraţii ieniceri ai aparatului violenţei, implantaţi în acele locuri devin dintr-odată eroi: şi ei sînt eroii restaurării stării edenice de acum 13 secole. În numele demnităţii naţionale. În orice caz, aceasta este modalitatea clasică de a transpune în sfera puterii situaţii pe care societate civilă, chiar şi într-o formă incipientă, le-ar putea rezolva mult mai eficient. Dar nu acesta este ţelul. Pentru că altminteri atuul nu mai este în mîna jucătorilor de la centru. *Ius occupantis* considerat legitim în secolul 20 oferă un certificat moral violenţei. A trăi fără prezent: un butoi cu pulbere.

(Simbol)

Luptă în jurul cazărmii de jandarmi: să fie, să nu fie. Alegem simboluri după chipul şi asemănarea noastră. În tot acest timp, la Cluj nu există nici o piscină acoperită.

(Deosebiri)

Putem avea pretenţia ca un raport al vreunei comisii parlamentare să aibă vreun sens atîta vreme cît nu face distincţie între români şi români, între maghiari şi maghiari? A nu face distincţie, dar a se comporta precum un dumnezeu: acest fapt îndoielnic legitimează existenţa Instituţiei (de întotdeauna).

(Totalitarismul dezlănţuit)

În prima zi după schimbările politice, şcolile maghiare şi româneşti din România şi-au schimbat „ritualurile” fără să-şi fi schimbat „cultul”. Programele sărbătorilor religioase de mai apoi s-au schimbat doar în privinţa poeziilor şi a cîntecelor, dar nu şi structural sau privind tonul adoptat. Ele şi-au păstrat perfect stilul „brigăzilor de agitaţie” de odinioară, atmosfera, coregrafia, intonaţia, gesturile lor. Recitarea textelor evanghelice era stăpînită de un fel de autoafirmare agresivă, iar cîntul angelic părea un cîntec de mase. Sîsîiturile civilizatoare ale profesorilor încearcă în zadar să strunească mulţimea copiilor convocaţi în sălile festive. Totalitarismul eliberat îşi sărbătoreşte victoria.

(Drapele, imnuri)

Îngrădirea pe cale administrativă a simbolurilor naţionale nu poate reprezenta decît interesul celor care, prin utilizarea lor provocatoare, manifestă, vor să-şi făurească un capital politic de lungă durată. Nu există imn care să nu poată fi devalorizat, chiar dacă îi spunem rugăciune naţională.

EPOCA DIFERENȚELOR

(Scrisoare resemnată despre naționalism adresată creştinilor)

Dragii mei! În sfertul de an care a trecut m-am ocupat aproape exclusiv cu o singură operă literară subțirică. Autorul ei şi-a petrecut cea mai mare parte a vieții în emigrație – ca central-european în Argentina –, şi-a scris cele mai importante opere la un ocean distanță de țara sa, fără să fi uitat nici o clipă de ea, de Polonia cea mult urîtă, mult iubită. Pentru un scriitor, cea mai profundă comuniune umană – cu cultura, cu patria, cu lumea, cu Dumnezeu – se realizează prin limbă. Din toate acestea v-ați putut da seama că este vorba de Witold Gombrowicz, iar opera alături de care mi-am petrecut timpul din însărcinarea Teatrului Maghiar din Cluj – deci din România – nu este alta decît *Opereta*, cea care a cunoscut o frumoasă carieră teatrală. Dialogul înfiripat în jurul piesei a fost unul *real*, fiind nevoit să „prepar” textul pentru o trupă numeroasă şi deosebit de talentată, cu scopul de a ne confrunta în cel mai frapant mod posibil cu înțelesurile sale, în cele mai nuanțate modalități de reprezentare scenică.

Personajul central al piesei este un dictator de modă parizian, Fior, care este chemat în principatul Himalai, considerat provincial, ca să dea o nouă imagine siluetelor bărbaților şi ale femeilor, să le arate calea de a ieşi din criză, ca să creeze moda anilor ce vor urma. Însă Fior nu are nici idei, nici ceva de spus, de aceea sporovăieşte şi se miorlăie întruna, îşi linge întruna rănile narcisistic şi se simte jignit pentru că îşi dă seama că adevărurile pe care le propovăduieşte nu interesează pe nimeni, căci nimeni nu i-a cerut sfaturi, nici discursuri docte, ci haine. Această situație de vid îl aspiră pe contele deghizat Hufnagel, servitorul demis, care, cu ajutorul lacheilor de la curtea principelui, organizează o revoluție şi preia puterea.

Piesele lui Gombrowicz încep aproape întotdeauna în piața bisericii, oamenii ies de la slujbă şi, în mod simbolic, intră în teatrul numit Istorie, de parcă am fi la Krakovia, în piața Sfîntului Spirit, unde biserica şi teatrul se află în aceeaşi piață. Piesa are şi un personaj preot, figura conturată poate cu cea mai mare cruzime, care se grăbeşte să sfințească şi să binecuvînteze orice eveniment şi care îi spune celui aflat tocmai la putere: *Fiat voluntas tua*. Fără îndoială că, în concepția lui Gombrowicz, creştinismul anacronic de azi este cel care a generat şi a adîncit criza generală în care trăim, creştinismul care întîrzie necontenit de la toate evenimentele, cel care se amăgeşte că, situîndu-se pe poziția observatorului exterior, oferă explicații valabile despre starea întregii lumi, chiar dacă nu *participă la evenimente decît ulterior*, vrînd să accentueze supraviețuirea. Este lacheul unor paradigme ale puterii într-o lume de lachei. Se cramponează cu disperare să rămînă la suprafață, cu toate că a dispărut deja demult ca factor determinant de pe scena lumii şi continuă să participe din plin la maşinațiile din sfera puterii. Deznodămîntul

piesei este o apocalipsă tipic gombrowicziană trăită însă idilic de personaje, aidoma figurilor lui Samuel Beckett, care, ahtiați cu înverşunare de idilă, travestesc cu inventivitate în anti-speranța unei aşteptări indeterminabile, non-escatologice.

Asupra acestei *credințe creştine moderne* ne-au mai atras atenția şi alții, dar, ca să nu sporesc exagerat de mult numărul pildelor, doar sîntem abia la introducere, nu voi mai cita decît un singur autor, de asemenea necredincios – cel puțin potrivit labilei noastre concepții – şi, de dragul simetriei interne, de asemenea polonez. În scrierea lui Leszek Kolakowski intitulată *Stenograma unei conferințe de presă metafizice susținută de Diavol la 20 decembrie 1963, la Varşovia,* Diavolul dictează ziariştilor bisericii următoarele: „Biserica […] concurează cu timpul, ea vrea să fie modernă, progresistă, igienică, funcțională, eficientă, călită, demnă, motorizată, radiodifuzată, ştiințifică, curată şi energică." Apoi continuă: „Ar fi o pentru mine plăcere voluptoasă să vă prezint nenorocirile şi încercările demne de toată mila, prin care încercați să corespundeți epocii de care, oricum, vă precede mereu cu mii de mile."

Dragii mei! De fapt, creştinismul care îşi face auzit glasul în toate şi peste tot, în principiu *nu este prezent* şi nu eu afirm asta, ci, după cum putem citi în Epistola către romani, lumea fiilor Domnului care-l aşteptau cu înfrigurare pe Dumnezeu, potrivit mărturiei reveriilor, adeseori foarte bine întruchipate şi care pun într-o lumină credibilă creştinismul. Nu poți fi prezent decît cu premisa sfinției întrupate şi trăite şi care, după cum cu mintea credem a şti, nu înseamnă puritate, ci pregătirea pentru sacrificiu, *o separare solidară*, o dragoste care judecă. Potrivit testamentului lui Cristos, omul creştin, cu precădere intelectualul creştin, nu există *în cadrul* acestei lumi, el se auto-înlocuieşte prin explicațiile, uneori spectaculoase, încropite de el însuşi sub semnul unui *ahistorical purity* (purism anistoric) foarte uşor de urmărit, care se exprimă în exterior prin acuze stentoriale provenite din traume, iar în interior ca un cîntec de leagăn amețitor.

Urmăresc cu îngrijorare încercările sincere şi cinstite ale autorilor creştini din regiunea noastră de a crea un fel de terminologie teologică viabilă şi lucidă a naționalismului creştin – nota bene: chiar şi aceasta este o încercare sporadică şi la un nivel dubios –, în timp ce ei nu trăiesc nici una din pildele demne de a fi amintite ale diverselor denominații ale iubirii creştine pe tărîmul tensiunilor etnice. În loc de asta, îşi urmăresc mişcările unii altora, cu suspiciune din adăpostul cazematelor culturii „ocrotitoare". Nu ascund faptul că eu consider terminologia teologică a naționalismului, în marea majoritate a încercărilor pe care le cunosc, drept o domesticire noțională care, ca atare, nu spune nimic despre ceea ce s-a întîmplat în sudul Balcanilor şi ce se întîmplă de fapt cu noi. Pentru că, sper că sîntem de acord cu toții, trebuie să acceptăm partea care ni se cuvine din cele întîmplate, indiferent unde am

supraviețuit ruşinii noastre, aşezați comod în fața televizoarelor. Pe de altă parte cred că încă nu am ajuns la sfîrşitul poveştii, în primul rînd pentru că, în timp ce ne bucurăm pentru această incredibil de fragilă pace pe cale de a se naşte, uităm să ne privim pe noi înşine împreună cu întreaga situație din zonă şi cu sarcina comunității creştine pe drumul stabilizării. Oare ce încercări există în această regiune, în acest punct de întîlnire a creştinismului occidental cu cel răsăritean pentru realizarea adevăratelor întîlniri?

Deci evenimentele – şi sper că spun asta prin prisma respectului meu obligatoriu față de fapte – au depăşit demult etapa clarificărilor conceptuale din cadrul naționalismului, dar poate că mai avem adevăratei purificări. Cele două – clarificarea conceptuală şi purificarea – sînt atît de îndepărtate una de cealaltă ca şi cei doi tîlhari răstigniți de-o parte şi de cealaltă a crucii. Cînd mă gîndesc că trăiesc într-o țară în care naționalismul este jolly-jokerul întotdeauna la îndemîna puterii, sînt nevoit să consider narațiunile creştine actuale nu numai firave, ci de-a dreptul amnezice. În excelenta sa lucrare despre acest subiect, (*Theology; Nationalism and the First World War: Christian Etics and the Constraints of Politics*), Mark D. Chapman ne atrage atenția asupra faptului că „refugiul într-un anume fel de puritate confesională nu pare a fi mai mult decît o încercare plină de patos de a ne refugia din fața condiționării istorice şi a caracterului trecător al omului ca expresie a speranței umane de a fi aidoma îngerilor.” Apoi adaugă citînd cuvintele lui pe Janet Martin Soskice: „Dacă Dumnezeu nu a desconsiderat starea umană şi nici nu a fost disperat din cauza ei, de ce ar trebui să o facem noi?”

Are oare vreo relevanță întrebarea dacă existența națiunilor reprezintă voința lui Dumnezeu sau nu? Dacă sîntem martorii unui fenomen pre- sau post-babelian? Potrivit uneia din interpretările foarte spirituale ale tradiției evreieşti deosebit de apropiate mie, înainte de Babel, fiecare popor vorbea două limbi, cea națională şi limba sfîntă, iar cînd a amestecat limbile, Dumnezeu a *retras* limba sfîntă, cea care era mediul esențial al comunicării cu Dumnezeu şi, ca urmare, dintre oameni. (Parcă evenimentele Floriilor ar favoriza această interpretare delicioasă, nu-i aşa…?) Lipsa limbii sfinte, care nu despărțea niciodată înțelegerea cu Dumnezeu de înțelegerea dintre oameni şi care făcea imposibilă comunicarea dintre oameni odată cu excluderea lui Dumnezeu cel real şi prezent, consider că este caracteristică şi în ziua de azi pentru întreaga noastră atitudine. Căci e adevărat că depunem un mare efort pentru ca învățătura să rămînă pură, dar geneza adevăratelor înțelesuri se leagă de învățăturile întrupării, iar aceasta, întruparea, este singurul eveniment al lumii care generează înțelesuri referitoare la Dumnezeu. Consider simptomatic faptul că, potrivit celor spuse în Apocalipsa – „oameni din toată seminția şi limba şi poporul şi neamul” (Apocalipsa, 5,9) – gîndirea teologică consideră caracterul național o calitate în sine şi trage din aceasta concluzia

sumară cum că ar exista un anumit naționalism creştin temporar care îşi va primi răsplata cuvenită „în acea zi”, din care îşi extrage legitimitatea teologică dubioasa şi vaga concepție a etnicității escatologice. Consider că punctul slab al acesteia constă în faptul că ea determină cadrul etnic chiar şi înaintea lui Dumnezeu, cu toate că, prin actul tainic al alegerii, Dumnezeu a hotărît cine este evreu şi continuă să-şi păstreze dreptul de a hotărî. Deci şi cine este slovac, maghiar sau român, ceh sau sudet, sîrb sau croat sau bosniac, englez sau irlandez, turc sau curd – şi înşiruirea ar putea fi continuată îndelung de-a lungul liniilor de demarcație conflictuale – tot Dumnezeu hotăreşte pînă în ziua de azi. Nu este exclus ca, în timpul celui de al doilea război mondial, în epoca amețitoarei înnoiri naționale din Germania, „singurul” german să fi fost Dietrich Bonhoffer şi se pare că şi istoria a consfințit această hotărîre a lui Dumnezeu. Mai mult, chiar Bonhoeffer a făcut posibilă, cel puțin din punct de vedere sacral, existența ulterioară a germanității, dat fiind că a răspuns prin propriul său trup la întrebarea *ce,* respectiv *cine* este german. Căci cine va voi să-şi ocrotească existența națională şi-o va pierde, iar cine şi-o va pierde pentru Mine, acela o va mîntui.

Dragii mei! Nu ştiu dacă din cele de pînă acum a reieşit că singurul motiv de menționat pentru faptul că am adus în discuție naționalismul este frica.

Da, mi-e frică, trebuie să recunosc.

Nu vreau să rămîn singur cu teama mea, de aceea sînt aici şi de aceea vorbesc cu voce tare, cum se obişnuieşte noaptea în cimitire. Dar, ca maghiar din România, nu mi-e teamă de români şi nici de jocurile sumbre ale puterii care se desfăşoară cu o neruşinare flagrantă sub ochii mei. Eu sînt precum acel bolnav căruia, după ce l-a tămăduit, Isus i-a interzis categoric să povestească cuiva ce s-a întîmplat cu el. Dar cel tămăduit, în loc să dea dovadă de sacrificiu, după porunca lui Cristos, a început să vorbească. Ca urmare, Isus nici nu a mai putut să intre în acel oraş.

Cînd sporeşte vorbăria, în „cultura brutalizată” a polis-ului (Esterházy Péter) se aduc mai puține sacrificii, iar Fiul Domnului rămîne pe din afară. În asemenea cazuri trebuie să sporovăim de zor, să avem o grijă încrîncenată pentru aparența de degajare şi să cităm cu eleganță consecventă cele mai frapante fraze al Scripturii.

Dar locuitorii polisului, ruşinați de goliciunea lor, ne cer haine, nu sfaturi.

Ei ar vrea să se tămăduiască, nu să sporovăiască despre tămăduire.

Mi-e teamă de Dumnezeul cel „aspru” al Evangheliei care ne cere socoteală despre sîngele semenilor, care a obiectivizat Scriptura propovăduită nu prin vorbe, ci prin întrupare.

Iar despre naționalism nu am nimic de spus.

Ei bine, ce e de făcut?

(Cine ocroteşte?)

Potrivit Sfîntului Luca, cel sensibil la cele mai mici amănunte, de Crăciun, vestirea îngerească spune: „Căci vi s-a născut Ocrotitorul, Care este Hristos Domnul în cetatea lui David. Şi acesta va fi semnul: veţi găsi un prunc înfăşat, culcat în iesle.” „Semnul” Ocrotitorului [*semeion*: faptă, împrejurare] e chipul pruncilor aserviţi îndeobşte celor mari, al celor hărăziţi ocrotirii, al jucăriilor pentru adulţi. Sarcina e a păstorilor, a părinţilor, a celor ce l-au aşteptat.

Ocrotitorul există dacă-l ocrotim; dacă poate trăi printre noi. Ocrotitorul e printre noi: asta presupune deci sarcini mărunte în imediata apropiere a copilului. (Nici că se poate găsi o oglindă, o „situaţie” mai delicată, mai glumeaţă, chiar şi o critică pentru *ecclesia triumfans.*)

Augustin „fericitul” sau „sfîntul”– potrivit gradului de severitate a preoţilor – îi spune *Infans*, iar, etimologic, cuvîntul este derivatul grecescului „phémi”: denumirea fiinţei incapabile de a vorbi. Ocrotitorul se întrupează în gingăşie; din asta rezultă că ocrotirea se leagă de gingăşie, de ceea ce este mic sau mai mic.

Cel slab, osîndit ocrotirii, nu va fi ocrotit decît dacă se străduieşte să-l ocrotească pe Celălalt, osîndit la ocrotire. „Că cine va voi să-şi scape sufletul îl va pierde.” – putem citi la Sfîntul Matei acolo unde Propovăduitorul îl numeşte „blînd” satană pe Petru pentru că apostolul care cîştigase *deja* puternicia cheilor îl dojeneşte pe El, Ocrotitorul pentru că acesta adusese vorba de propria sa slăbiciune. (Oare biserica, cea care, în numele lui Cristos victoriosul repurtează victorii după victorii, cochetează din plin cu puterea, cea care nu ştie ce e greşeala, nici să piardă sau să se căiască, nu este oare victima ispitei Diavolului? Biserica pare să fi uitat că, de îndată ce i-a promis cheile împărăţiei cerului, Petru s-a şi apucat să-l cenzureze pe Cristos.)

(Pîine şi vin)

Biserica vrea să supravieţuiască. Cu toate că propovăduieşte învierea. În numele supravieţuirii au fost comise cele mei multe netrebnicii – trădări, delaţiuni, „epurări”, distrugerea sistematică a rezistenţei politice interne – din cadrul bisericii. Clericii care se cramponau de putere au dat dovadă de mult talent întru eliminarea „blîndei” opoziţii.

Şi, într-adevăr, biserica a supravieţuit pierzînd astfel şansa de a se înnoi.

Trăieşte, dar nu poate să învie.

Trăieşte şi este puternică: deci a pornit deja pe calea autodesfiinţării.

(Slăbiciunea ocrotitoare)

Aşadar nu se poate supravieţui decît cu condiţia ca şi Celălalt mai slab să supravieţuiască.

E demn de luat în seamă că cei din jurul crucii îi reproşează Mîntuitorului răstignit tocmai slăbiciunea lui: „Pe alții I-a ocrotit, să Se ocrotească şi pe Sine Însuşi, dacă El este Hristosul…”

Ideea creştină de slăbiciune prezintă într-o lumină tranşantă problema drepturilor copiilor. Sau ale femeilor, ale mamelor. În privința conflictelor morocănoase masculine este foarte grăitoare situația copiilor, a fetelor, a femeilor, a bătrînilor. A eternelor minorități care nu reprezintă întotdeauna o chestiune de proporționalitate.

(Evanghelie)

„Iată-i pe ei, cele mai cinstite obrazuri ale țării şi neamului, aşezați mai prejos de prunci şi de sugari! (…) Îndeajuns pentru a le stărui năduful şi obida.” (N. Steinhardt)

OSPĂȚUL DIN CELULĂ

Se apropie Sfintele Sărbători, citesc din nou, „pe sărite” de data asta, *Jurnalul fericirii*, considerând lectura un soi de peregrinaj, o tentativa de *îndepărtare* (de aşa numitul cotidian), cu scopul de a mă *apropia,* nu în ultimă instanța, de aşa numitul cotidian.

De mult timp mă preocupă misterioasa zi de 15 martie, când, într-o celulă din închisoarea Jilava, transformată cutremurător în lăcaş sfânt, s-a oficiat acel botez de însemnătate de acum simbolică, al celui ce a fost să fie părintele Nicolae Delarohia. Mă preocupă ori de câte ori se pomeneşte despre ecumenism, critic sau elogios, suspicios sau entuziast. Este de la sine înțeles că atitudinea deschisă, fără discernământ, şi cea sceptică, fără o rază de bună credință, izvorăşte din acelaşi soi de, s-o numim aşa, naivitate, ce ar dori să cenzureze la urma urmei spiritul, care, după spusele Evangheliei, „suflă încotro vrea şi-i auzi vuietul, dar nu ştii de unde vine, nici încotro merge”.

Despre ce este vorba?

Botezul din celulă, căruia i s-a conferit „un caracter ecumenic”, îmi atrage atenția asupra faptului că mişcarea ecumenică, specifică secolului în care trăim, are şi o fața nevăzută, păzită de furtunile ori adierile ideologice ori de agresivitatea modelor şi multiplelor interese politice în vigoare, în consecința *neinstituționalizată* şi, probabil, *neinstituționalizabilă*, şi pare a fi o formă de manifestare ce ține chiar de esența creştinismului, aş zice. Mă refer la ecumenismul cultivat cu deosebită ingeniozitate de părinții noştri (duhovniceşti, şi nu numai) în închisori; mă refer la modul miraculos, nicidecum idilic, în care aceşti oameni, apropiații noştri, în condițiile domiciliului forțat, au primit darul „ca toți sa fie una”, să trăiască unicitatea şi universalitatea trupului Mântuitorului, pe care-L adoră cu toții; mă refer la perioada de „încarcerare totală”, când s-au găsit, cu iscusință moştenită poate de la nocturnul Nicodim, oportunitățile întâlnirilor şi întrevederilor de noapte, cu ferestrele acoperite cu pături, ca în timpul războiului.

Aş dori să fiu înțeles: nu vreun spirit romantic, ce nu poate subzista fără o confruntare, fie ea chiar şi totală ficțiune, mă determină să scriu toate acestea; departe să fie de mine ispita nostalgiei după oarece consens, de orice natură fie el, călit în focul dizidenței etc., etc. Dar poziția critică, îndreptățită şi legitimă fără doar şi poate, fața de ecumenism ar trebui să aibă în vedere faptul că termenul a putut fi înzestrat şi cu un alt înțeles, înrădăcinat profund în tradiția creştina însăşi. Nu găsesc motive cu adevărat serioase să negăm pur şi simplu, sau să considerăm scuzabile acele relatări ale părintelui Steinhardt, descriind tainicul botez, din primăvara anului 1960, de la Jilava, în prezența unor preoți de confesiuni diferite. Îmi vine greu să consider această ermeneutică sacra şi de o suveranitate angelică al termenului discreditată, ieşită din comun, neeficientă şi nepracticabilă în condițiile prezente, cu valabilitate întemnițată în istorie, având valoare inestimabilă desigur, dar - muzeală.

Privindu-ne în oglinda *Jurnalului* ne dăm seama - cu o oarecare frică, să recunoaştem, de noi înşine - că ieşită din comun este dispoziția sufletească ce nu dă naştere unor asemenea „fericiri”; ieşită din comun, din această perspectivă, ar putea fi chiar halucinanta realitate ce, pe drept cuvânt, *ne înconjoară*, şi cu toate acestea, sau tocmai din această cauză, nedefinitorie în chestiunea (re)învigurării unor necesare şi posibile relații transconfesionale sincere, neînghesuite sub umbrela puterii, oricare ar fi ea. Îndrăznim să facem această afirmație dintr-o perspectivă ce ne permite să ne îndoim de atotputernicia statisticii în chestiunea profundelor dialoguri spirituale, din simplul motiv că relația dintre adevărul friabil şi statistica „obiectivă” este şi a fost, va şi rămâne cel puțin problematică. Şi să nu uităm că încarcerarea, ca fel de a fi, ține prin excelența de condiția creştinismului, acesta trăindu-şi aşteptarea („Împăratul a venit, dar Împărăția Sa va să vie” - Evdokimov) eliberat de sub stăpînirea istoriei.

Fericiții din celula botezului au luat în mână o fărâmă de libertate, l-au frânt, l-au împărtăşit, puținul s-a înmulțit, a devenit belşug.

S-a înfăptuit un adevăr. Un adevăr, „care sfințeşte”.

ICOANA DIN „CASA ROBIEI”
SPRE ADUCERE AMINTE

Părintele Alexandru, eliberat din închisoare în anul marei amnestii, a reuşit, cu o ingeniozitate plină de umor ce-l făcea vestit printre deţinuţi în toată perioada detenţiei, să scoată din fortăreaţa Gherlei o uniformă de deţinut, marfă de primă calitate, ce purta aproape toate însemnele vieţii de puşcăriaş, o autentică sinteză a faptelor şi experienţelor de dincolo de cuvinte. Ajuns acasă, l-a divizat în bucăţele, acestora le-a aplicat câte un agăţător, şi apoi le-a oferit drept cadou foştilor colegi de pârnaie: un petec din pielea tăbăcită a Balaurului.

AL CUI E ARDEALUL?

1

al Domnului este pămîntul cu tot ce este pe el, cita Tata din Scriptură cînd se întîmpla să se încingă vreo discuție despre „al cui e Ardealul”, prin a doua jumătate a deceniului al şaptelea trebuie să fi ținut predici despre asta, Eu cel puțin, acest eu, căruia cuvîntul Ardeal îi aminteşte întîi şi întîi de Scriptură şi de Tata, cel mai devreme atunci, după anii de închisoare, trebuie să-l fi auzit pe el vorbind despre Ardeal, în tîrziul toamnei lui 64, să zicem, chiar în ajunul instituirii iernii astronomice, după îndelungi ezitări ale factorilor de putere, preoții eliberați din închisoare primiseră iarăşi parohii, dar poate că mai tîrziu, poate pe la începutul anilor şaptezeci, în pragul Marelui Deceniu, Doamne Sfinte, Marele Deceniu, cînd poporul țării mele şi-a îndreptat privirea dorită către Apus,

2

ungurii mei cu talanți şi talent s-au apucat să-şi curteze cu îndîrjire rudele din Ungaria mică, nu era muzică mai dulce pe aceste meleaguri decît păcănitul oficial al limbii de lemn a declarațiilor de primire, cantorul Gyalu cumpărase pe mai nimic o orgă din ținutul săsesc, demontase mica minune cu comandă mecanică şi o adusese acasă la Oradea, dar încă înainte de a o fi montat la loc se pornise iarăşi la drum, nutrea o dorință şi o admirație insațiabile față de soluția cu dublu manual, i-a promis lui Tata un amvon din piatră sculptată iar prezbiterilor un rînd de scaune cu spătarele pictate, Brethelm, Reichesdorf, Neudesch, Gross-Schenk, cînta cantorul Gyalu ca în transă, acuma ținta era tocmai zona Braşovului, vulgo Barca, zicea cantorul Gyalu, mlădiță a unei străvechi familii de cantori, al cui e Ardealul, ei, al cui ar putea fi, răsuna întrebarea retorică chiar şi de la amvonul

3

bisericii, măcar că pînă şi să aduci vorba liber de la amvon de Ardeal apărea în ochii asupritorilor de jurnă şi ai celor dintotdeauna cu parcimonie veghetori o întreprindere nebunească în sine, cine afirmă că aş aduce vorba liber, îi întreba cu prefăcută uimire Tata pe şovăielnicii spăimoşi, păi cine-i liber aici, ci dacă liberi nu sîntem, atunci nici de pierdut nu avem, continua Tata luîndu-şi avînt, dacă asta-i problema, atunci despre asta trebuie vorbit, sigur, sigur, intervenea Mama fără prea multă

4

convingere, ca una care ştia ce putea obţine dinspre partea Tatei cu argumentele unei Realpolitik ajustate la nevoile familiale, însă chiar şi de la amvon?, aşa e, răspundea Tata, amvonul e locul cel mai potrivit pentru a pune problema şi a rosti întrebarea, asta întrucît Tata pornea de la presupunerea că adevăratele întrebări sînt născute din răspunsurile aprioric existente şi nu invers, al cui e Ardealul, bună întrebare, spunea cu chipul străluminat, să-i dăm de capăt, trebuie că-n spatele ei se piteşte un răspuns de tot dragul, poftiţi de încercaţi, dacă Ardealu-i problema, întrebarea întrebărilor, ei bine, şi după cîte se vede chiar asta e, stimabililor, atunci despre asta trebuie vorbit şi mai cu seamă de la amvon, nu, nu, mai degrabă

5

anii şaptezeci totuşi, cînd geniul comercial al ţării mele, marele vizir, comandantul suprem decisese să-i vîndă la kilogram, nu, nu la kilogram ci pe capete pe saşii şi şvabii mei bogatei Patrii-Mumă, Doamne Sfinte, bogată Patrie-Mumă, păi de asta avem noi nevoie, cărăruie de stele şi calea laptelui, pămînt natal cu brazdă grasă ce ia seama la pruncii ei ce umblă creanga-ceanga, Patrie-Mumă, Patrie-Mumă, duminicile sosesc în cete mari pelerinii în satul din Partium, pitit pe după dealuri, mai puţin cunoscut şi decît necunoscutele, să asculte desluşirile Tatei, veneticii se instalează în biserică încă de la prima chemare de clopote, acolo o aşteaptă pe cea de a treia, cînd clopotarul Zele, în fine,

6

cu simţire, după părerea unanimă a enoriaşilor, nepermis de prelung iar după părerea clopotarului Zele, cu demnitate gîrbovit sub povara vinovăţiei asumate, nepermis de neglijent, ba chiar pe fugă, ca un cîrpaci, „întroloacă” cele două clopote şi cîntecul orînduit se poate începe cu tenorul vibrant al cantorului Gyalu, Tata şedea tăcut, cu veşmintele strînse în jurul trupului, în jilţul său, fixînd cu privirea un singur punct al pardoselii de piatră lăsate, buzele i se mişcau nedefinit, de parcă ar fi cîntat şi el, deşi nu cînta, la mijlocul ultimei strofe a imnului

7

s-a ridicat, a strîns Cartea la piept şi a pornit să urce treptele de lemn, nici nu era el cel ce hălăduia, de parcă ar fi suit spre înalt pe nişte scări rulante, odată ajuns acolo sus a deschis Cartea şi a citit cuvintele poetului, ale

Psalmistului, al Domnului este pămîntul cu tot ce este pe el, apoi, fără introducerea de rigoare, a pus întrebarea, întrebarea întrebărilor, al cui e Ardealul, şedeam acolo, împrăştiaţi printre pelerini, şi noi, toţi cei şapte copii, îi traduceam sincron predicile duminică de duminică, mie îmi reveneau românii, surorile şi fraţii mei mai mari se aleseseră cu saşii, ţiganii căldărari din Oradea receptau în direct

8

mesajul, al cui e Ardealul, îi puneam întrebarea pe româneşte lui Popescu, bucureştean get-beget, al cui e Ardealul, îi întreba sora mea Lidia pe Eisenburgerii cei cu chipuri frumoase din Sighişoara cu vorbele predicii, moţăiau din cap pelerinii, aceasta-i întrebarea, zău că asta e, iar îl bagă pe popă la răcoare, dădeau din cap sătenii, ba bine că nu, îşi zicea Mama cu resemnare, iar căldărarul Iancu, bulibaşa din Valea Rece, parcă şi-ar fi exprimat acordul cu tot trupul său, mamă, ce simbolion, zicea cu jumate voce, expresia sa preferată, păi dacă aşa stau lucrurile deja

9

e mai uşor, nu-i al lor, le zice Duhul celor adunaţi laolaltă, şi nu-i al nostru, spune Duhul, a cui e ţara, extindea întrebarea Duhul, nu e a lor, ţipa şi înlăuntrul pelerinilor Duhul triumfător, păi sigur, dar nici a noastră nu e, căci e a Domnului, iar pentru ca să ne aparţină ceea ce acum se vede limpede că nu e al nostru, pentru asta, spunea Duhul, ar trebui să fim liberi, dar nu sîntem, îi spunea Duhul adunării, o mare uşurare se înstăpîni peste pelerini, vezi că nu e totuşi al vizirului suprem, ha-ha-ha, da ştiu că i-a zis-o, domle, ci a Domnului, da, da, nu a domnului Popescu şi nu a domnului Eisenburger şi nu a domnului Visky, în măsura cea mai mică

10

a fratelui Iancu din Oncea, o pală de rîs adie auditoriul, ca aripa unui înger, fratele Iancu se scoală în picioare şi se înclină fericit în faţa auditoriului, ba îşi mai răsuceşte o dată şi mustaţa sclipitoare, pelerinii iau cu ei vestea Ardealului, mesajul ajunge chiar şi dincolo de munţi, şi pe Tata o să ni-l ia, ne zicem în răstimpul traducerii, îl ridică iar, nu prea încape îndoială, uite-i colo printre pelerini pe securiştii pioşi, unii ne ştiu deja pe de rost şi cîntările, iar dacă e al Domnului, zice

11

Duhul de la amvon, atunci cămin al oamenilor liberi e țara, grăieşte Duhul, nu-i a noastră şi nu-i a lor, a celor liberi este, deoarece, deoarece – şi aici urmează învățătura Apostolului, degetele sprintene ale Tatei o iau la goană printre paginile Cărții, ca să dea de citatul exact, poate că-ar trebui rostit aminul încă de pe acuma, oftează Mama în surdină, dar Duhul, aidoma vîntului, suflă încotro vrea şi-i auzi vuietul, dar nu ştii de unde vine, nici încotro merge, asta chiar că nu, gîndeşte Mama, ce-i drept e drept, se poate şti doar de unde vine Tata, din puşcărie, şi încotro merge, la puşcărie, ceea ce în schimb

12

se poate şti cu toată certitudinea, aşa e, Jucika, dragă doamnă Júlia, o consolează taica Sándor pe Mama, acolo se duce bărbatul dumitale, zău zic, la închisoare din nou, dar tot casa Domnului e după Scriptură şi aia, chiar şi captivitatea, Jucika, căci stă scris, şi aici venea de fiecare dată un citat pe care neam să-l priceapă careva, numai taica Sándor sau nici el, uite-l, aicea este, flacără albă pe flacără neagră, învățătura apostolică, se bucură Tata la amvon, iacătă, unde este Duhul Domnului acolo este slobozenia, păi asta-i, zice Duhul, iar acuma să ne ridicăm în picioare şi în rugăciunea noastră comună să punem încă o dată întrebarea, al cui e Ardealul, apoi să ne ducem

13

în pace, cantorul Gyalu şi-a slobozit vocea plină de jale întru cîntarea de încheiere, ca unul pe care aminul de răspuns al adunării îl trezise din piroteala blajină, în moştenirea-Ți, Doamne, s-au încuibat păgînii, trîmbița tenorul său plîngăreț, pelerinii ies buluc din biserică, dar mai înainte de a se duce în pace mai dau o raită ca de obicei pe la casa parohială la un pahar de vin fiert cu scorțişoară, Popescu, cu fața îmbujorată, îşi povesteşte visul de deunăzi cu într-adunații, uriaşe păsări negre zburau dinspre Apus spre Răsărit, hopa, interveni cu însuflețire Iancu căldărarul, simbolion, sîntem pe calea cea bună, nu

14

mă băgau în seamă, continuă misterios chintesența Popeştilor, Popescu, nu-mi dădeau nici o atenție păsările negre ca noaptea care treceau în zbor, or fi corbi, da, da, mi-am ridicat ochii cu disperare la cer, aşteptam cuvîntul,

am început să strig din toate puterile, da ziceţi şi voi ceva, păsărilor, păi pentru mine nu-i nici un mesaj, şi asta a durat aşa pînă dimineaţa, procesiunea aripatelor şi strigătele şi sudoarea, mă luptam ca un alt Iacob, pînă ce în sfîrşit, la ivirea zorilor, cea de pe urmă pasăre, cea mai bătrînă, ceva aşa, ca apostolul Ioan, îmi zice, du-te, Popescule, scoală-te şi ieşi din casa ta şi emigrează, noi ne îndreptăm către Răsărit, dar locul tău e în Apus, drept care m-am trezit cît ai zice peşte, am dat fuga la poliţie şi mi-am declarat oficial intenţia de a emigra, du-te, Popescule, mi-au spus cu drăgălăşenie

15

poliţaii citînd fără să aibă habar vorbele păsării celei bătrîne, du-te, măi omule, măcar îţi tace şi ţie fleanca aia spurcată şi nu mai faci agitaţie în contra vizirului suprem şi a oamenilor săi de încredere, acolo n-ai decît să dai din gură de dimineaţa pînă seara, Popescule, să zbieri din toţi bojocii, după Popescu se ridică să cuvînte Eisenburger cel cu ochii albaştri ca marea şi cu părul de timpuriu încărunţit, containerul cu mobilă a plecat deja, zise adînc mişcat, se duce familia în Patria-Mumă, a cumpărat pe mărci toată seminţia Eisenburgerilor înţeleptul şi nu mai puţin puternicul, ba nu cel din urmă nici în ceea ce priveşte simţul pentru afaceri cancelar, zise capul familiei, făcînd aluzie la copiii lui ce se dovediseră a fi o investiţie sigură, pe fruntea sa lucioasă, fără riduri

16

sfere minuscule se ciocneau între ele, coborînd apoi prin rariştea sprîncenelor pînă la gene, mamă, ce simbolion, zise Iancu căldărarul abia ţinîndu-se să nu plîngă, Patrie-Mumă, nu-i pe lume ceva mai frumos, Pa-ha-trie-mu-hu-mă, suspină Iancu, dragă doamnă Júlia, n-avem noi aici cetate stătătoare, cită cu patimă din Scriptură, şi atunci lăsă cale liberă lacrimilor fierbinţi, căzu în genunchi, îl îmbrăţişă pe Tata, şezi blînd, frate Iancule, şezi blînd, căutau să-l potolească pelerinii, să ne întoarcem, zise Tata, să ne întoarcem, vă spun totul încă o dată de la început pînă la sfîrşit, măi Feri, măi Feri, zise mama, dînd-o pe glumă, dar ai mai spus-o o dată, ba nici întrebarea întrebărilor n-ai uitat s-o pui, societatea se amuza copios, păi uite-aşa, uite-aşa, nădejdea-n tine pus-o-am dintru-nceput, Tu ai fost locul nostru de adăpost, luară în glumă lucrurile şi pelerinii, apoi, plini de bună-dispoziţie, într-o mare frăţietate, o porniră pe deal în jos, ca să ajungă

17

în oraş înainte de a da ninsoarea, să ne întoarcem, mai făcu Tata o tentativă, vă spun totul de la început pînă la sfîrşit, or fi fost poate dificultăţi de traducere, într-adevăr, se prea poate, am dat noi toţi şapte din cap, dificultăţi de traducere se ivesc tot mereu, de aia au chipuri aşa frumoase Eisenburgerii ăştia, zise cu o expresie visătoare Lidia, pentru că-s livraţi la export, într-adevăr, se prea poate, făcu tata aruncîndu-ne o privire recunoscătoare, apoi se scoase din sutană, gestul acesta de o inimitabilă virtuozitate, complicat şi lejer îl aşteptam de fiecare dată cu sufletul la gură şi dacă, arareori, luîndu-ne drastice măsuri de precauţie, izbuteam să luăm în camera băieţilor veşmîntul preoţesc greu ca plumbul, încingeam o întrecere pasionată, îşi ducea ambele mîini la umeri, apoi pentru o clipă străfulgera deasupra capului ţesătura neagră, lucioasă, părea că Tata se şi înălţa puţintel de la pămînt, uriaşă pasăre neagră, un corb, în spaţiul aerian al sufrageriei invadate de linişte

AM SOSIT ÎN SECOLUL XXI[1]

[1] Expunere ținută pe insula Iutlandei, la Hald Hovegard, în 24 august 2002, la conferința organizată de Uniunea Scriitorilor din Danemarca sub titlul: *Europa în secolul 21 – Migrația identității, rădăcini și fundamentalism*

Am sosit pentru patru zile şi jumătate în Europa dintr-un spaţiu care sugerează şi prin denumirea sa un stil de viaţă ambiguu, pendularea între „nici aici, nici acolo”: din Europa Centrală de Est.

După dreapta-scriere scriere a limbii mele materne această noţiune este redată printr-o structură lexicală în care cele trei elemente se cuplează prin cratime – căci graiul viu le aglutinează întru totul! -, ultima dintre componentele acestei structuri fiind Europa, înaintea căreia se situează tocmai aria geografică – „Estul” – care de mai multe mii de ani încoace nu promite nimic bun, obîrşie a permanentei alerte, a primejduirii, a întrupării şi emanaţiei aproape imposibil de controlat a Răului. E de-ajuns să trecem o zonă frontalieră, o fîşie de altfel destul de îngustă, mai ales dacă o raportăm la însemnătatea simbolică pe care o are, pentru ca senzaţia de a te (de a se) afla permanent în primejdie să devină perceptibilă. Abstractul devine dintr-o dată concret: eu sînt cel ce vine din Est, de mine se teme lumea, eu am declanşat mecanismele de autoprotecţie. Teama fără corp a Europei, reticenţa sa – în acelaşi timp explicabilă şi deşartă – de propra-i parte răsăriteană a transformat deja de foarte multă vreme Europa într-o cetate asediată. Cînd, în 1580, Montaigne vizitează Augsburgul, cel mai populat şi mai bogat oraş al Europei, îl cuprinde uimirea la vederea ingeniozităţii mijloacelor de securitate, a întregului complex de porţi, şanţuri şi poduri. Avea oraşul de ce să se teamă, nu încape îndoială, în cartea sa *La peur en Occident* Jean Delumeau întocmise deja lista neagră a vremii: ciuma, moartea prin inaniţie, musulmanii, evreii („răul capital”) şi femeile. Cînd se clinteşte severa poartă de fier sau se ridică podul se aud nişte sunete ca la judecata de apoi, cînd sufletele sînt chemate spre a se începe socoteala cea de pe urmă. Cine nu se dovedeşte demn de a intra e aruncat pradă întunericimilor de afară, cum citim în fenomenala Apocalipsă a lui Ioan, dar acesta, întunericul de afară, e încă totuşi unul din cazurile mai fericite, o nouă şansă pentru a mai bate la poartă, un fel de purgatoriu plin de speranţe, căci cei de nu-şi au locul acolo, cei ce cîrtesc, cei ce nu corespund o pot şi sfîrşi prematur în şanţul cu apă dimprejurul cetăţii.

Primul membru al... troicii – cuvîntul „central” – dă cea mai exactă descriere a locului unde îmi duc eu viaţa: nu în miezul, ci la mijlocul ambiguu, în zona tranzitorie, ale cărei coordonate sînt dificil de fixat, a istoriei, într-un fel de provizorat difuz, într-un loc unde toată lumea, fără excepţie, e încă din naştere pribeagă. Trăieşte în Estul (Central) dar nu doreşte să se aşeze aici, căci se declară ca aparţinînd de Occident, european autentic, necontrafăcut, care, conform învăţăturii recurente a manualelor de istorie, şi-a vărsat sîngele de-a lungul veacurilor întru siguranţa

Apusului, a veritabilei Europe. Dacă mai adaug la aceasta că patria mea propriu-zisă este Ardealul (Central), plaiul misterios de dincolo de codri, mirifica Trans-Silvanie, precum şi, să nu uit, că sînt, la paritate, austriac şi maghiar - cum s-ar zice adică austro-ungar - şi mă legitimez cu un paşaport românesc, atunci se vădeşte de îndată că acel Centrum pe care mă simt îndreptățit în a mi-l şti de patrie şi care e parte a identității mele poate fi localizat cel mai puțin pe hărți, pe harta genetică doar cu mare dificultate, cel mai mult poate, aşa nădăjduiesc, în narațiunile de pînă acum şi în cele ce mai urmează a se scrie. S-o indici cu un gest lejer – *Uite-o ici!, Uite-o Colo!* – greu de crezut că se poate, căci pînă a fi undeva nu mai este acolo ori aici, e țara Domnului aşadar sau cel puțin o provincie a acesteia, care, după învățătura isusiacă, poate fi de asemenea recunoscută doar într-un spațiu intermediar, ambiguu („se află printre voi”) în pomenitele istorii deja narate sau care urmează a fi scrise. Un loc liber, s-ar putea spune, dar libertatea regiunii nu poate fi interpretată nici în sens politic, nici într-un sens mai larg decît acesta, e mult mai potrivit să ne închipuim că e nedecis, deschis, ne mutăm de pe un picior pe altul cu toții acolo, deasupra şanțului plin cu apă, pe podul de fier, ca odinioară Montaigne, cu diferența esențială că acesta este modul nostru de viață, această febrilă alergare pe loc.

Motivul pentru care preambulul a fost atît de amănunțit e că mă simt împovărat de grave nelinişti în această privință: voi fi fost sosit într-adevăr din secolul XXI în secolul XXI? Pentru mine secolul care se află în fața noastră şi care conform calendarului nostru a început totuşi e de nedesluşit iar întrebarea referitoare la Europa celui de-al douăzeci şi unulea veac generează mult mai degrabă o altă întrebare: s-o fi încheiat într-adevăr secolul XX? Şi mai departe: de unde ne uităm într-afară şi încotro ni se îndreaptă privirea; am lăsat oare în urmă ceva ca o povară pe care nu ne-ar face nici o plăcere s-o mai cărăm?

De fapt, întrebarea se referă la timp şi e şi în sine o problemă tradițional europeană: stă acolo bătrînul continent, ca un actor în retragere, pe scena instabilă a istoriei, ține în mînă un craniu, cel al lui Nietzsche, dacă văd eu bine, aduce vorba de timpul care a deraiat şi care ar trebui săltat şi readus în făgaşul său, într-o manieră afectată şi narcisistică dar şi din ce în ce mai înfricoşată.

Experiența mea de viață provine în mod fundamental din spațiul dictaturii. M-am născut în perioada consolidată, sigură de sine, deci aproape cea mai întunecată a dictaturii, ca al şaptelea copil la părinți. La vremea

aceea soarta revoluției ungare din ‘56 fusese deja decisă, în culise, în spatele decorului proaspăt vopsit, cu izolarea fonică bine pusă la punct, retorsiunile se desfăşurau cu mare avînt. Ştiu de la frații mei mai mari, ceea ce mai tîrziu am putut observa şi eu însumi, că tata, pînă în momentul curînd împlinit al arestării, petrecea multă vreme şezînd în fața aparatului de radio, ciulind urechea la glasurile din lumea largă. Radioreceptorul, acel Globrotter cu nume grăitor şi sclipiri misterioase, ca recuzită emblematică a dictaturii dure. Cu stînga răsucea butonul amplificatorului iar cu dreapta pe cel de căutare, emisia îl păcălea tot mereu, la el ajungeau doar fragmente de frază de prin eter, ştiri trunchiate, care făceau pierdute cînd subiectul, cînd predicatul, cînd complementul de timp sau de loc dar care apoi trebuia reconstituite totuşi cumva, ca să aibă înțeles şi să se refere la situația noastră, la noi. Radioul ni se revela în rolul de avangardă a libertății, a Europei libere dar era şi un sanctuar familial în acelaşi timp, oracol cîrîitor, miorlăitor, emițînd mesaje nesigure, întrupare a aşteptărilor, deci şi a vremurilor viitoare. Datorită lui a dedus tata, cu destulă precizie, cînd avea să vină şi momentul arestării sale.

Timpul dictaturii e timpul viitor şi asta ne lega în mod esențial de Europa şi Europa de noi. Căci viitorul este timpul marilor întîlniri, vremea judecății, în sensul că opozanții fideli care am fost aveam să dobîndim fără nici o îndoială recompensa cuvenită. Cele patru decenii de dictatură ne-au înzestrat cu experiența specifică, nelipsită nici de miracole a rătăcirii prin pustie şi ne-au îndreptat atenția asupra timpului. Iar timpul ce va să vină din ce altă ceva se nutreşte decît din trecutul bogat, din istoriile comune, care pot fi repovestite, evocate şi ne amăgesc cu speranța de fi personajele unei desfăşurări care n-a început cu noi şi al cărei sfîrşit nu coincide cu trista *şi* fericita noastră extincție.

Moartea, ca o soră severă dar la urma urmei plină de bunătate, locuia în casă cu noi sau, orişicum, ne vizita cel puțin o dată pe săptămînă ca o mătuşă înfricoşătoare dar demnă de dragoste, căci nu ne lua viața doar aşa, pur şi simplu ci ne împlinea înfruntările, ne încununa suferințele şi prin asta afirm că pe lîngă Moartea aflată în dialog cu noi dispuneam şi de un altceva, la dobîndirea căruia Moartea, cu un fel de larghețe, ne dădea o mînă de ajutor. Într-un fel sau într-altul, nu ştiu cum, dar între noi exista o relație, ne vorbeam, noi şi cu dînsa, cu Moartea, aidoma sfîntului din Assisi. Dispuneam de o moarte proprie, personală: la vederea acestei stări de lucruri fericirea lui Rilke ne-ar fi putut strălumina zilele mohorîte, lipsite de curent electric.

Pierderea libertății, libertatea interzisă, absența libertății: e o experiență importantă, nu i-o doresc nimănui. În orice caz, spațiul grăitor şi dilematic al artei de a muri, *ars moriendi,* şansa drastică a cuplării dintre Viață şi Artă, co-incidența formei şi conținutului. E ca o grădină europeană din marile epoci: poteci abia întrzărite, drumuri fără de cale, teamă şi tremur, arteziană, sosire. Şi, să nu uităm, urme lăsate în urmă, care îi dau celui pornit mai tîrziu putința de a ajunge mai departe decît cel plecat pentru totdeauna.

Pînă a nu lua spusele mele drept o apologie a dictaturii mincinoase în fiece gest al său şi minate de un narcisism pustiitor, îngăduiți-mi să vin cu o pildă.

Pe tata l-au condamnat, ce-i drept, la 22 de ani, dar în 1964 conducerea comunistă din România, sub presiunea Americii, *of course,* căuta febril o modalitate de eliberare a deținuților politici. S-a decis să li se dea mai multor mii de deținuți care supraviețuiseră cumva anilor de temniță posibilitatea de a se converti în mod public, căci aceasta le apărea drept singura cale ca, în ciuda propriilor convingeri, să-i elibereze pe rezistenți şi totuşi să apară, tot ei, patronii puşcăriilor, în postură de învingători. Au organizat un mare spectacol, veritabil teatru de închisoare, cu cîte-o scenă ridicată în curtea acestora, cu flori şi orchestre, au început să dea mîncare mai bună şi au anunțat că celor care erau dispuşi să facă dovada căinței pentru faptele comise împotriva regimului li se va reduce de îndată pedeapsa, ba mai mult, vor fi puşi în libertate imediat. Unii au şi urcat pe scenă, şi-au exprimat, de bună credință sau de formă, regretul pentru faptele respective şi, sub ochii deținuților, şi-au lepădat zeghea, au îmbrăcat haine civile şi au părăsit închisoarea. Sub efectul diabolicei înscenări, tovarăşii de luptă şi prietenii cei mai apropiați au încercat, cu argumente dintre cele mai solide, să-l convingă pe tata să se prefacă şi el că se dezice, căci era de datoria lui să-şi redobîndească libertatea, ținînd cont de cei şapte copii care trăiau într-o primejdie de moarte, deportați în Gulagul românesc, la o mie de kilometri de căminul lor de altfel confiscat.

În interesul copiilor: cine ar putea să-i reziste acestui argument?

Ştiu din relatările tovarăşilor de detenție că tata le-a cerut acestor oameni mînați de cele mai bune intenții să-i lase timp de gîndire, o noapte, apoi, după o veghe ce-a durat pînă-n zori, a ajuns la concluzia de a nu-şi renega trecutul, nici măcar de formă – şi făcea asta tocmai în interesul copiilor, fie ce-o fi, mai bine aşteaptă finalul.

Era om liber, nu-şi pierduse niciodată libertatea, pe care o primise Cel de Sus şi n-o înlocuise cu nimic altceva, căci nu poate fi înlocuită cu nimic, sub efectul chiar şi a celei mai slabe încercări se destramă pe loc, se face una cu neantul, nu rămîne nici de sămînță. Iar moartea, a noastră, proprie, pare a fi elementul esențial al acestei libertăți, mulțumescu-ți ție, Rilke, fie-ți țărîna uşoară.

Ce-i drept, secolul XXI, într-un sens mai strict, e pus pentru noi toți la timpul viitor, totuşi ne gîndim la el nu fără nelinişte, căci acolo, în viitor, percepția noastră nu află Binele, ceea ce este de atins şi poate fi atins, ci nenumitul şi incertul, un soi de sursă de primejdii care refuză să se dea pe față, care, în contrast cu escatologiile – religioase sau laice – de pînă acum, nu va face, ba nici chiar în momentul de față nu e dispus să facă diferența dintre Bine şi Rău, dintre oamenii bine intenționați şi cei rău intenționați. În fața noastră se află Moartea, dar nu moartea noastră proprie, sora severă cu care am putea sta de vorbă şi ne-am putea înțelege. Ne vorbeşte, îi vorbim, dar vorbele trec pe alături, o ținem pe-a noastră, recurgem la cuvinte îngrozitor de pripiți. Dacă e adevărat că secolul XX a luat sfîrşit odată cu 11 septembrie, deşi eu am crezut multă vreme că i-am spus adio în decembrie 1989, atunci, de atunci încoace, această pripeală e cea mai veridică trăsătură a modului european de viață, limbajului corpului, nu cuvîntul, nu (con)vorbirea, ci gestul, privirea, suflarea.

Ce-i drept, şi cu un număr de ani în urmă ne cunoşteam planeta drept scenă a unor războaie fără contenire, dar acestea se întîmplau cumva totdeauna departe, citadela civilizației europene le putea ține la o distanță confortabilă, le puteam intercala cu minim efort între telenovela ce se desfăşura la infinit – atenție: timp! – şi luptele de gladiatori, respectiv figurile fotbaliştilor noştri angajați în cîte-o încleştare eroică, în felul acesta deci nu reprezentau decît trecutul în parte depăşit sau, în orice caz, pe care-l puteai depăşi. S-a terminat şi cu asta. Chiar dacă noi înşine nu dispuneam de mijloace spre a-l ține în frîu pe Cel Rău, venea unchiul nostru cel bun şi puternic de dincolo de Ocean sau mai degrabă tăticul de nezdruncinat, mereu vigilent şi gata de sări în apărarea valorilor noastre şi punea lucrurile la punct. Asta pînă în ziua cînd Cel Rău, ca un virus, să nu se fi înălțat peste capul tăticului nostru celui demn de toată încrederea, sus, în aer şi să nu fi depăşit acele granițe pe care le credeam intangibile. Iar acuma, împotriva voinței noastre, îl respirăm, ne invadează gîndurile, judecata, simțirea şi ia ostatice sufletul, spiritul pe care ni le ştiam libere. „Războaiele epocii noastre – scria Imre Kertész – sînt întotdeauna războaie de coloratură morală, într-o măsură poate mai mare decît au fost vreodată.”

Europa celui de-al douăzeci şi unulea veac a fost jefuită de propriu-i viitor – şi momentul acesta îl trăieşte. Nu există viitor, imagine (de vis), iluzie proiectată într-afară şi în consecinţă nu există (nu avem) nici prezent veritabil ci doar unul de moment, de-o clipită. Iar clipele pe care le şi cele cărora le-am supravieţuit nu se ating, nu ajung la acea congruenţă care să ne poată oferi vreun sens întru continuitate, un drum, practicabil, o cale de urmat. Din acest unghi de vedere, din pragul celui de-al XXI-lea secol european continentul, în loc de a se fi comprimat sub presiunea fricii, apare mai degrabă ca unul care şi-a împins hotarele pînă departe, problemele sale nu sînt tipice, în măsura în care ca est-central european împărtăşesc la rîndul meu în bună parte aceleaşi griji şi aceeaşi derută care-i macină pe confraţii mei occidentali şi nu pot spune nici măcar că - avînd în vedere nivelul de dezvoltare al celor două civilizaţii, de apus şi de răsărit – aş avea mai puţin de pierdut, cîtă vreme avem cu toţii maximum de pierdut, acel ceva unic, irepetabil.

Aşa debutează secolul XXI: europeni cu chipuri pălite, rămaşi orfani de tată, noi toţi.

În acea cultură în care trăiesc, iar asta este două, căci e şi română, şi maghiară, absenţa resimţită a tatălui a devenit trăirea fundamentală a zilelor noastre. A înfrunta dictatura înseamnă inevitabil şi a încheia socotelile cu taţii, cu maeştrii, care într-un fel sau într-altul au fost colaboratori ai totalitarismului şi au profitat de pe urma lui. A încheia socotelile cu ei sau, ceea ce e aproape acelaşi lucru, a-i ierta ulterior într-un fel oarecare, cum după celebra povestire talmudică se luptă cu disperare Rabbi Meir, eminentul discipol al lui Aher, legendarul învăţător dezis mai tîrziu de credinţa sa, pentru mîntuirea acestuia, incapabil, cu o fidelitate frizînd de acum absurdul, să se împace cu gîndul căderii maestrului. De pe-o clipă pe alta se află despre oameni excepţionali, scriitori, artişti şi, ei bine, desigur, despre polititicieni curajoşi, „schimbători de regim”, opozanţi de odinioară că deveniseră agenţi, mesageri secreţi ai regimului de opresiune şi, cu o punctualitate plină de abnegaţie, îşi denunţau cu regularitate cei mai buni prieteni, rudele, soţul, soţia, ba poate că mai acceptau şi bani din partea comanditarilor fără obraz.

Prezentul cel mai real al Europei noastre din cale-afară de fragile este acuma trecutul, trecutul ca trădare, cu care n-a izbutit în nici un chip să-şi încheie socotelile. Mai întîi am savurat doar anecdotica STASI, deştepţi şi distanţi, acum însă, tîrziu, extrem de tîrziu au ieşit la lumină şi sînt la ordinea zilei propriile noastre istorii. Péter Esterházy, în uluitoarea sa carte intitulată *Javított kiadás* (Ediţie revăzută) se luptă cu trecutul de agent secret al tatălui său,

repetînd aproape cuvînt cu cuvînt calvarul înfruntării celeştilor şi pămîntenilor deopotrivă al discipolului lui Aher. În pragul secolului XXI – sau: în pragul furtunii – se poate vedea totuşi măcar atîta, că „esenţa autoînşelării – ca să-l cităm pe Esterházy – cred că rezidă în aceea că ororile au fost comise întotdeauna numai de alţii, de nemţi, de ruşi, de nyilaşişti, de comunişti” şi lista s-ar putea prelungi: de arabi, de români, de maghiari...

Temă veche, mare partitură europeană: Infernul e Celălalt. Cine anume comite ceea ce se săvîrşeşte şi se petrece sub ochii noştri cerîndu-şi tributul de vieţii nevinovate, la modul fizic sau moral – asta e o problemă nemăsurat de complicată. Ceea ce nu se poate eluda nici pentru o clipă, ceea ce trebuie avut în vedere şi luat în calcul e că iertarea – mai cu seamă dacă şi Dumnezeu stă acolo, în rînd cu taţii – nu este cîtuşi de puţin sentimentală şi, sarcină extrem de delicată, a rămas în seama noastră, victime, supravieţuitori. Citesc despre taţi, despre ţară, despre trecutul trăind laolaltă cu noi: „ar fi avut nevoie de cineva, orişicine, în oglinda chipului căruia să se fi văzut pe sine însuşi.”

Sub semnul acesta – actualitatea iertării – a început secolul al XXI-lea. Iertare: cuvînt; a le spune lucrurilor pe nume, fie şi dacă devenim noi înşine subiectul propoziţiei enunţiative. Iertare: necuvînt; îndatorire, lucrare, obraz întors şi arătat.

EPILOG. CINE E „TU”?

(Poveste hasidică despre îndurarea frigului în amintirea lui Nicolae Steinhardt)

S-a întîmplat că, după ce au petrecut şapte ani de temniță împreună, Francisc, cel care a trăi o viață de sfînt şi rabinul Richard nu s-au mai întîlnit vreme de un sfert de secol. Cînd amîndoi s-au împărtăşit din nou de „darul vederii la față a celuilalt”, cum i-ar fi plăcut rabinului să apună, domnul Francisc l-a invitat pe cel mai drag prieten al său în grădină şi acolo, l-a îmbiat să se aşeze pe o bancă, la umbra unui smochin. Atunci Richard a început să depene amintiri din timpul petrecut împreună.

– Îți mai aminteşti, Francisc cînd, în iarna aceea năprasnică, soția ta, cea care a născut şapte copii, ți-a trimis un pachet, iar în el era şi un sveter? Tu ai observat de îndată că isteața ta soție a îmbinat două svetere într-unul singur ca să-ți țină mai bine de cald sau, cum te ştia ea prea bine, ca să-l poți împărți mai lesne cu altcineva. Atunci tu ai desfăcut cu grijă cu o lamă de oscele două svetere şi pe unul mi l-ai dat mie.

– E adevărat ce spui tu, rabine – i-a răspuns Francisc –, dar ai uitat că soția ta a trimis pachetul, ea a îmbinat cele două svetere, căci îți cunoştea prea bine firea şi, după ce ai desfăcut pe rînd firele cu o lamă de os, mi l-ai dat pe unul mie, ca să pot trece iarna.

– Aşa e, prietene, într-adevăr aşa s-a întîmplat, numai că nu eu ți l-am dat, ci eu l-am primit de la tine.

– Nu, nu, prietene, eu l-am primit, tu mi l-ai dat, îți aminteşti doar.

– Tu mi l-ai dat mie, Francisc, sînt sigur, am povestit deja asta de atîtea ori în public, ba chiar am şi scris-o, am amintit întîmplarea asta de nenumărate ori în cărțile mele.

– Tu mi l-ai dat mie, Richard, fără nici o îndoială, asta s-a spus şi din amvon, şi nu într-o singură biserică, o ştiu chiar şi copiii mei, n-ai decît să-i întrebi, n-au să te mintă.

– Tu mi l-ai dat mie, Francisc – s-a încăpățînat Richard.

– Tu mie Richard - a insistat Francisc.

– Mie, tu!

– Tu mie!

– Tu!

– Tu!

– Tu!

– Tu!